

Σπυρίδων Θ. Καμαλάκης

ΑΧΑΡΝΩΝ 19
και ΛΟΥΡΜΕΛΗ

ΧΟΡΗΓΟΣ: ΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΥΠΑΤΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΟΥ 33° ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Σπυρίδων Θ. Καμαλάκης

ΑΧΑΡΝΩΝ 19 και ΣΟΥΡΜΕΛΗ

Αθήνα 2014

Τίτλος: ΑΧΑΡΝΩΝ 19 και ΣΟΥΡΜΕΛΗ
Συγγραφέας: ΣΠΥΡΙΔΩΝ Θ. ΚΑΜΑΛΑΚΗΣ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ: ΥΠΑΤΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΟΥ 33° ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Αχαρνών 19, Αθήνα - Κυψέλη, 10432, ΑΤΤΙΚΗΣ

ΧΟΡΗΓΟΣ: ΤΕΚΤΟΝΙΚΗ ΕΝΩΣΙΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΕΚΔΟΣΗΣ: **Εκδόσεις Αγγελάκη**

Χαρ. Τρικούπη 41, 106 81 Αθήνα

Τηλ.: 210 3826220

www.angelakis.gr e-mail: info@angelakis.gr

Δημιουργικό, Ψηφιακή Επιμέλεια: Καίτη Βαφία

Σχεδιασμός Εξωφύλλου: Όλγα Κελεσίδου

Εκδόσεις Αγγελάκη

Εκτύπωση, Βιβλιοδεσία: **angelakis
digital**

Χαρ. Τρικούπη 49, 106 81 Αθήνα

Τηλ.: 210 3800239

www.angelakisdigital.gr e-mail: pdigital@angelakis.gr

Angelakis Digital

© 2014 ΥΠΑΤΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΟΥ 33° ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ISBN : 978-618-81214-1-6

Απαγορεύεται η αναδημοσίευση και η αποθήκευση σε κάποιο σύστημα διάσωσης και γενικά η αναπαραγωγή του παρόντος έργου, με οποιονδήποτε τρόπο ή μορφή, τμηματικά ή περιληπτικά, στο πρωτότυπο ή σε μετάφραση ή σε άλλη διασκευή, σύμφωνα με τον Ν. 2387/1920 (όπως έχει τροποποιηθεί με τον Ν. 2121/1993 και ισχύει σήμερα) και κατά τη Διεθνή Σύμβαση της Βέρνης (η οποία έχει κυρωθεί με τον Ν. 100/1975) χωρίς γραπτή άδεια του εκδότη και του συγγραφέα.

Σπυρίδων Θ. Καμαλάκης

ΑΧΑΡΝΩΝ 19 και ΣΟΥΡΜΕΛΗ

ΥΠΑΤΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΟΥ 33° ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

“Υπατος Μεγάλος Ταξιάρχης
Κραταιότατ.: Σπυρίδων Καμαλάκης 33°
Ἐπίτιμος Ὑπατος Μεγάλος Ταξιάρχης
Κραταιότατ.: Χρήστος Μανέας 33°
Ἀνθύπατος Μεγάλος Ταξιάρχης
Κρατ.: Ἐμμανουήλ Γρύλλης 33°
Μεγ.: Καγκ.: Μεγ.: Γεν.: Γραμ.:
Κρατ.: Δημήτριος Παπαχαρίσης 33°
Μεγ.: Ὑπ.: Ἐπικ.: Μεγ.: Ρήτωρ
Κρατ.: Νικόλαος Κιλάκος 33°
Μεγ.: Εὐχέτης
Κρατ.: Σπυρίδων Θεοδοσόπουλος 33°
Μεγ.: Θησαυροφύλαξ
Κρατ.: Γεώργιος Καραβούλιας 33°
Μεγ.: Βιβλιοφ.: Μεγ.: Ἀρχαιοφ.:
Κρατ.: Εὐάγγελος Μπινιάρης 33°
Μεγ.: Τελετάρχης
Κρατ.: Παναγιώτης Δασακλής 33°
Μεγ.: Ἀρχηγός τῶν Φρουρῶν
Κρατ.: Νικόλαος Βουργίδης 33°
Μεγ.: Δοκ.: Μεγ.: Σημ.:
Κρατ.: Διονύσιος Παπαδάτος 33°
Μεγ.: Ἐλεονόμος
Κρατ.: Ἐλευθέριος Σιδέρης 33°
Ἐνεργόν Μέλος
Κρατ.: Ἀνδρέας Καραχάλιος 33°

*Αφιερύται εις μνήμην
των εν τη αιωνία Ανατολή
μεταστάντων διδασκάλων μου*

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

*«Εναντίον μου πολλοί υπήρξαν ενώπιόν σας
κατήγοροι, οι οποίοι και από πολλά ακόμη χρόνια
ενωρίτερα με κατηγορήσαν και καμία αλήθεια δεν
είπαν»¹.*

Οι λόγοι αυτοί, που ανήκουν σε μία από τις μεγαλύτερες πνευματικές μορφές που γνώρισε ποτέ η Ανθρωπότητα, στον Σωκράτη, και περιέχονται στην Απολογία του, όπως την κατέγραψε ο μαθητής του Πλάτων, πολλές φορές επανέρχονται στο μυαλό μου, όταν ευκαίρως ή ακαίρως ακούονται και γράφονται συχνά, άδικες και τερατώδεις κατηγορίες εναντίον του Τεκτονισμού και των Τεκτόνων συλλήβδην και μάλιστα χωρίς κανέναν έλεγχο, χωρίς κάποια επιφύλαξη. Είναι περισσότερο από λυπηρό και τουλάχιστον άδικο να κατηγορείσαι από κάποιους για όσα πιστεύεις, χωρίς οι κατήγοροί σου να γνωρίζουν τί στην πραγματικότητα πιστεύεις.

Ενθυμούμαι ότι προ πολλών ετών είχα αναγνώσει την Απολογία του Σωκράτους του Πλάτωνος, όταν με κάποια πικρία ενημερώνόμουν για άδικες κατά του

¹ Πλάτωνος Απολογία Σωκράτους II, «έμοῦ γὰρ πολλοὶ κατήγοροι γεγονάσι πρὸς ὑμᾶς καὶ πάλαι πολλὰ ἤδη ἔτη καὶ οὐδὲν ἀληθὲς λέγοντες».

Τεκτονισμού κατηγορίες. Η περίπτωση εκείνη της καταδίκης του μεγάλου σοφού υπήρξε από τις μεγαλύτερες δικαστικές πλάνες στην ιστορία. Στο τέλος της Απολογίας και μετά την καταδίκη του σε θάνατο, ατάραχος, με τόλμη συμβουλεύει τους δικαστές του και αποχαιρετά τη ζωή με γαλήνη και ελπίδα. Παρηγορείται με την πίστη του στην αθανασία της ψυχής όχι ως κατάδικος σε θάνατο αλλά ως αληθινός φιλόσοφος και διδάσκαλος που ήταν. Οι τελευταίες του λέξεις καθηλώνουν με το μεγαλείο του ήθους και του πνεύματός του: «ἀλλὰ γὰρ ἤδη ὥρα ἀπιέναι, ἐμοὶ μὲν ἀποθανουμένῳ, ὑμῖν δὲ βιωσομένοις· ὁπότεροι δὲ ἡμῶν ἔρχονται ἐπὶ ἄμεινον πρᾶγμα, ἄδηλον παντὶ πλὴν ἢ τῷ θεῷ»².

Εἶναι κοινός τόπος ὅτι καμιά αλήθεια δεν ἐγίνε αποδεκτὴ χωρίς ἀγῶνες, χωρίς ἐμπόδια, χωρίς ἀντιδράσεις. Ἡ ἱστορία βρίθκει ἀπὸ ἀπίστευτα παραδείγματα μεγάλης ἀντίδρασης καὶ τεραστίων δυσκολιών τις ὁποῖες ἀντιμετώπισαν ἀκόμη καὶ οἱ ἀπλούστερες καὶ ὁλοκάθαρες αλήθειες, ὥσπου νὰ γίνουν γενικά ἀποδεκτές. Αλήθειες που σε ἄλλη περίπτωση ἐπρεπε νὰ κατατάσσονται μετὰ τῶν πιο λαμπρῶν ἐπιτευγμάτων τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ νὰ ἀνυψῶνται ὡς ἀνθρωπιστικά ὁρόσημα καὶ ἠθικά ἀξιώματα, καταπολεμήθηκαν με ἐχθρότητα ἀνεξήγητη καὶ χαρακτηριστικὴ μανία χωρίς κατὰ βάθος νὰ ὑπάρχει ἀναζήτηση καὶ ἐνημέρωση. Τα συμφέροντα μίας κατεστημένης ομάδας υπήρξαν τις περισσότερες φορές

² Πλάτωνος Απολογία Σωκράτους XXXIII. Δηλαδή: «Αλλά είναι ὥρα νὰ πηγαίνουμε, ἐγὼ γιὰ νὰ πεθάνω καὶ σεις γιὰ νὰ ζήσετε. Ποιοὶ ὅμως πηγαίνουν σὲ καλύτερο μέρος εἶναι ἀδύνατον νὰ τοῦ ἀποκαταστήσει κανεὶς ἀπὸ τὸν θεόν».

βασικά αίτια και παράγοντες παραμερισμού και περιθωριοποίησης όσων γενικότερα αποσκοπούν στο συμφέρον του οικουμενικού ανθρώπου.

Κατά την μακραίωνη πνευματική πορεία του ανθρωπίνου γένους οι αγώνες επικράτησης κάθε νέας Ιδέας, κάθε μεγάλης Αλήθειας υπήρξαν σκληροί και δύσκολοι. Στο γεγονός αυτό συνέτεινε κυρίως η πνευματική δυσκινησία του μεγάλου πλήθους, ο σκοταδισμός λόγω αγνοίας, κληρονομικών προκαταλήψεων και δεισιδαιμονιών, ο φόβος του αγνώστου αλλά και η συνήθεια της χρήσης εύπεπτων εννοιών, με τις οποίες πολλές φορές ανά τους αιώνες παραπλανήθηκαν οι λαοί με συνέπεια τη χρήση εύκολης όξυνσης του φανατισμού στην υπηρεσία των συμφερόντων κατεστημένων μειονοτήτων, τα οποία διαταράσσονταν ή βλάπτονταν.

Η πνευματική ανεπάρκεια, η ψυχική νωθρότητα, η δυσπιστία και ταυτόχρονα η ευπιστία των μεγάλων λαϊκών μαζών και όχι σπάνια και ο αρνητισμός της κάθε είδους πνευματικής ηγεσίας, καθυστέρησαν την αποδοχή των νέων Ιδεών και επιβράδυναν τον ρυθμό της προόδου των κοινωνιών των και της ανθρωπότητας γενικότερα.

Η Πειραματική Ψυχολογία επιστήμη του εικοστού αιώνα μας διδάσκει ότι ο ανθρώπινος νους αποτελεί οικοδόμημα αρχιτεκτονικής ιστορικής προέλευσης και δημιουργίας και ότι κάθε γνωσιολογικό υλικό το αποδέχεται ευκολότερα και το αφομοιώνει καλύτερα όταν αυτό προσφέρεται στο πλαίσιο της εξελικτικής διαδρομής του. Η άποψη αυτή επαληθεύει και επιβεβαιώνει την εγκυρότητα της αμετακίνητης θέσης της Οργάνωσής μας, η οποία προσφέρει στα μέλη της

υποκρυπτόμενη αλήθεια, υπό τα σύμβολα και τις αλληγορίες, η αποκάλυψη της οποίας συντελείται υπό το πνεύμα της πανάρχαιας σοφίας, της παράδοσης, της εσωτερικής διδασκαλίας, η οποία όμως προϋποθέτει μακρά, επίπονη και προσεκτική σπουδή αλλά και πλούσια εμπειρία. Υποδηλώνει με άλλα λόγια την ανάδυση εννοιών από τις ανεξάντλητες πηγές, από τα πανάρχαια αποθέματα της ανθρώπινης σοφίας και της πολύτιμης εμπειρίας δια μέσου των μακρών αιώνων της ανθρώπινης ζωής.

Αναλογικά με την περίπτωση του Σωκράτη, θα μπορούσε κάποιος να αναφέρει και την αδικία που υπέστη στα νεότερα χρόνια, μια ευφυής φυσιογνωμία, που ξεπερνούσε κατά πολύ τις δυνατότητες του μέσου όρου ενός διακεκριμένου επιστήμονα, διπλωμάτη, πολιτικού και φωτισμένου ηγέτη, και μάλιστα σε καιρούς που η Ευρώπη βρισκόταν σε δρόμο ριζικών ζυμώσεων και ανακατατάξεων, ο Ιωάννης Καποδίστριας (1776-1831), πρώτος κυβερνήτης του ελεύθερου ελληνικού κράτους μετά την απελευθέρωσή του από τον οθωμανικό ζυγό, ύστερα από τόσες θυσίες. Αντιλαμβανόμενος τις αντιδράσεις στο πρόσωπο και την πολιτική την οποία εφάρμοζε για την αναγέννηση της Ελλάδος, για την οποία σε πολλά επίπεδα είχε υπηρετήσει, εκ μέρους κύκλων των οποίων θίγονταν τα ιδιωτικά συμφέροντα, έγραφε προς τον Ιωάννη-Γαβριήλ Εϋνάρδο (Jean-Gabriel Eynard 1775-1863) τον Ελβετό φιλέλληνα τραπεζίτη, τιμημένο με τον τίτλο του ευεργέτη του ελληνικού έθνους και πρωτοπόρο φωτογράφο, στις 14 Σεπτεμβρίου 1831, περίπου τρεις εβδομάδες πριν από την δολοφονία του, στις 9 Οκτωβρίου του ίδιου έτους στο Ναύπλιο:

«Ἄς λέγωσι καί ἄς γράψωσι ὅ,τι θέλουσιν. Ἔρχεται ὅμως καιρός ὅτε οἱ ἄνθρωποι κρίνονται οὐχί καθ' ὅσα εἶπον ἢ ἔγραψαν περί τῶν πράξεων αὐτῶν, ἀλλά κατ' αὐτήν τήν μαρτυρίαν τῶν πράξεων. Ὑπό τοῦ ἀξιώματος τούτου ἐνισχυόμενος, ἔζησα ἐν τῷ κόσμῳ μέχρι τῆς ἀποκλίσεως τῆς ζωῆς μου καταθυμίως. Ἀδύνατον νά ἀλλάξω σήμερον, ἀλλά θέλω πράξει τό δέον καί ἄς γίνη ὅ,τι γίνη».

Εἶναι ἡ ἀνάλογη ἀντιμετώπιση τῆς ἀκριτοῦς καί ἀδίκης μεταχείρισης τῶν δύο μεγάλων ἀνδρῶν, οἱ οἱποῖοι με τήν αἴσθησιν τῆς ευθύνης καί τοῦ καθήκοντος παρέμειναν ἀκλόνητοι στίς πεποιθήσεις τοῦς πληρώνοντας τε με τή ζωή τοῦς. Αὐτή εἶναι ἡ ἐλεύθερη βούλησις, ἡ νηθική τοῦ πνεύματος καί ὄχι τοῦ συμφέροντος. Το τί σήμαινε γιά τήν Ελλάδα ἡ ἐκτέλεσή τοῦ συμπεκνώνεται σε αὐτό που εἶχε κάποτε διατυπώσει ὁ Τάσος Λιγνάδης καί δέν λησμονώ ποτέ: «Ἡ ἐν ὀνόματι δημοκρατικῶν ἀρχῶν ἐκτελεσθεῖσα δολοφονία ὑπό τῶν φεουδαρχικῶν καί ἐμπορευματικῶν παραγόντων, θα εἶναι ἡ ἀρχή τῆς ὑπό τῶν ξένων οικονομικῆς καί πολιτικῆς υποδουλώσεως τοῦ ἐλλαδικοῦ χώρου. Αὐτό πράγματι κατάφεραν οἱ δῆθεν φιλελεύθεροι ἀντίπαλοί τοῦ».

Αὐτά τα παραδείγματα που προαναφέρθηκαν μου ἐπαναφέρουν συχνά τή σπουδαιότητα γιά τήν καθημερινή μου συμπεριφορά τήν ευαγγελική ρῆσι, τήν ὁποία ἔχω πάντοτε κατά νουν: «ἐκ γάρ τῶν λόγων σου δικαιωθήσῃ καὶ ἐκ τῶν λόγων σου καταδικασθήσῃ»³. Αὐτό ἐρμηνεύεται ἡ ἀν θέλετε γίνεται σαφέστερο, ἀν ἀνατρέξουμε λίγο πιο κάτω στο κείμενο τοῦ ἰδίου Ευ-

³ Ματθ. 12.37. Διηλαδή: «ἀπό τα λόγια σου θα δικαιωθείς καί ἀπό τα λόγια σου θα καταδικασθείς».

αγγελιστή, όπου τονίζονται τα λόγια του Ιησού Χριστού: «Τὰ ἐκπορευόμενα ἐκ τοῦ στόματος ἐκ τῆς καρδίας ἐξέρχεται, κάκεῖνα κινεῖ τὸν ἄνθρωπον»⁴. Αυτό σημαίνει ότι όσα λέγουμε αποκαλύπτουν τις προθέσεις μας και μας τοποθετούν αναλόγως.

Όσα αναφέρθηκαν «ἐν προλόγῳ» υπήρξαν κατά ένα τρόπο το ερέθισμα, η αφετηρία για να εκθέσω μερικές σκέψεις μου σχετικά με τον τεκτονισμό, τη φιλοσοφία, την ηθική, την ελευθερία, τη δικαιοσύνη, την πίστη, την ανθρωπιά, την καλλιέργεια και άλλα πολλά που διακρίνουν, που πρέπει να διακρίνουν τα μέλη, τους Αδελφούς μας, και ταυτόχρονα να αποκαταστήσω στο μέτρο των δυνατοτήτων τις αδικίες που προσάπτονται στον Τεκτονισμό χωρίς ενδιασμό από πρόσωπα, τα οποία αγνοούν ακόμα και τα βασικά στοιχεία των πιστευμάτων και των ιδεών μας.

Πρέπει να μην διαφεύγει της προσοχής μας, ότι τα αίτια της σύγχρονης οικονομικής κρίσης δεν είναι καθαρά οικονομικά. Έχει από πλειάδα πνευματικών ανθρώπων σε όλο τον κόσμο τονιστεί ότι εμπεριέχει και προβλήματα ηθικά και πνευματικά. Συναφής είναι και ο κίνδυνος, η απειλή για την δικαιοσύνη και την ειρήνη και όχι μόνο σε περιορισμένη έκταση αλλά και παγκόσμια. Πρόκειται για συνέπεια του ανθρώπινου εγωισμού, η παραθεώρηση της ιερότητας του ανθρώπινου προσώπου, η αδιαφορία για τη φτώχεια, τη βία, την αδικία, τον πόνο, η στοίχιση με πλεονεξία και την ακολασία, η απουσία την αδελφοσύνης, της δικαιοσύνης και της αλληλεγγύης. Εμείς ως τέκτονες

⁴ Ματθ. 15, 18-19. Δηλαδή: «Όσα λόγια βγαίνουν από το στόμα προέρχονται από την καρδιά και εκείνα κατευθύνουν τον άνθρωπο».

οφείλουμε να καταπολεμούμε αυτές τις εκδηλώσεις αδιαφορίας και σκληρότητας, οι οποίες σε τίποτε δεν διαφέρουν από τον νόμο της ζούγκλας.

Ο Τεκτονισμός δεν είναι θρησκεία. Αυτό έχει επαναληφθεί πολλές, άπειρες φορές. Ο Τεκτονισμός διακηρύσσει από της γεννήσεώς του την ύπαρξη του Θεού και την αθανασία της ψυχής. Αλλά επειδή δέχεται στους κόλπους του ως μέλη άνδρες διαφορετικών θρησκευτικών πεποιθήσεων δίδει στον Θεό την προσωνυμία *Εκείνου που Αρχιτεκτόνησε το Σύμπαν*. Η χρήση των όρων «Μέγας Αρχιτέκτων», «Τέκτων», «Κτίστης» και «Γεωμέτρης» εμφανίζεται σε πολλά ιερά και άλλα κείμενα. Η προσωνυμία του Θεού ως *Μεγάλου Αρχιτέκτονος* συναντάται στην *Άκολουθία επί θεμελιώσεως Ἐκκλησίας*. Ο ιερέυς δέεται με τα ακόλουθα λόγια στην ευχή: «.....ὁ διὰ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ἰδρύσας τὴν Ἐκκλησίαν καὶ ταύτην ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως οἰκοδομήσας, αὐτός Κύριε, ὁ μέγας ἀρχιτέκτων καὶ δομήτωρ...»⁵.

Στην Παλαιά Διαθήκη ο Θεός άλλοτε αναφέρεται ως κτίστης και άλλοτε ως εντολεὺς για την κτίση, αλλά και η λέξη τέκτων εμφανίζεται, για παράδειγμα, στον Ησαΐα (41.7, 44.12, 44.13, 40.19, 40. 20), και στους Ψαλμούς του Δαβίδ: «Οἱ οὐρανοὶ διηγοῦνται δόξαν Θεοῦ ποίησιν δέ τῶν χειρῶν αὐτοῦ ἀναγγέλει τό στερέωμα» (18. 1). «Αἰνεῖτε τὸν Κύριον ... ὅτι οὗτος εἶπε καὶ ἐγεννήθησαν, αὐτός ἐνετείλατο καὶ ἐκτίσθησαν» (ΡΜΗ΄. 5).

Στην Καινή Διαθήκη ο Απόστολος Παῦλος επανειλημμένως αποκαλεί τον Θεό κτίσαντα τον κόσμον και

⁵ *Μικρόν Εὐχολόγιον ἡ Ἀγιασματάριον* σ. 436⁵ Έκδοσις τῆς Ἀποστολικῆς Διακονίας τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος 2012, σ. 436.

ΣΠΥΡΙΔΩΝ Θ. ΚΑΜΑΛΑΚΗΣ

την δημιουργία κτίση. Ο Απόστολος Πέτρος αναφέρει τον Θεό ως πιστόν κτίστην. Ο Ιησούς δύο φορές αναφέρεται στα Ευαγγέλια ως Τέκτων. Στο κατά Μάρκον Ευαγγέλιο: Οὐχ οὗτος εἶ τέκτων (6.3); και στο κατά Ματθαῖον ως υἱός του Τέκτονος, και οὐχ οὗτος ἐστίν ὁ τοῦ Τέκτονος υἱός (13.55).

Στην ευχή του Αγίου Ιωάννου του Χρυσοστόμου διαβάζουμε: *Ο δημιουργός και κτίστης απάντων των όντων, Ιησού Χριστέ, ελέησον ημάς. Στον Εσπερινό της Μ. Τετάρτης ακούμε: Τῆς ὑπὲρ νοῦν, καὶ ἀφράστου γνώσεως, τὸ ὕψος σου Ἰησοῦ, τίς μὴ ἐκπλαγῇ, ὅτι πηλῶ παρέστης, ὁ Κτίστης τῶν ἀπάντων, νίπτων μὲν τοὺς πόδας, ἐκμάσσων δὲ καὶ τῷ λεντίῳ; (Ωδή η), και στον Εσπερινό της Μ. Πέμπτης Ὁλέθριος σπεῖρα θεοστυγῶν, πονηρευομένων, θεοκτόνων συναγωγή, ἐπέστη Χριστέ σοι, καὶ ὡς ἄδικον εἶλκε, τὸν Κτίστην τῶν ἀπάντων, ὃν μεγαλύνομεν (Ωδή θ´).*

ΑΝΑΣΚΟΠΗΣΗ ΚΑΙ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑ

Ο Τεκτονισμός αποκλείει από τις τάξεις του τους αθέους και δέχεται ως μέλη άνδρες κάθε εθνικότητας και φυλής, οι οποίοι πιστεύουν στην ύπαρξη του Θεού, και, χωρίς να εξετάζει τις άλλες θρησκευτικές δοξασίες εκάστου, ανερυνά για την εισδοχή τους μόνον το ελεύθερον και την χρηστοθήειά τους, αισθάνεται τον κάθε ένα ως αδελφόν.

Άλλο βασικό χαρακτηριστικό του Τεκτονισμού είναι η καταπολέμηση της αμάθειας της μισαλλοδοξίας και του φανατισμού σε όλες τις μορφές και θεωρώντας ως αναφαίρετο ηθικό δικαίωμα του ανθρώπου τη πνευματική ελευθερία δεν επιβάλλει κανένα περιορισμό στην έρευνα της αλήθειας. Ως εγγύηση της ελευθερίας αυτής απαιτεί από όλους την ανοχή. Για τον λόγο αυτό ο Ελευθεροτεκτονισμός απαγορεύει στα Εργαστήριά του κάθε συζήτηση επί πολιτικών και θρησκευτικών ζητημάτων.

Ένας σπουδαίος άνθρωπος, συμπατριώτης του δικού μας (τέκτονος) Ιωάννη Καποδίστρια, ο Πέτρος Αρμένης Βράϊλας, του οποίου συμπληρώθηκαν το 2014 εκατόν τριάντα χρόνια από τον θάνατό του και διακόσια από την γέννησή του, μια σημαντική πνευ-

ματική μορφή του νεότερου Ελληνισμού, φιλόσοφος, εκπαιδευτικός και πολιτικός άνδρας και διακεκριμένος Αδελφός του Α. Α. Σ. Τ., ηθικό ανάστημα και υπόδειγμα ηθικής προσωπικότητας διατυμπάνιζε:

«Ημεῖς, οἱ ὅπωςδήποτε λαβόντες τό δῶρον τῆς μαθήσεως, οἱ «ὅπωςδήποτε πεπιστευμένοι τοῦ λόγου τήν διακονίαν, ἕκαστος κατά τό μέτρον τῶν ἰδίων δυνάμεων, ἅς προσφέρωμεν εἰς τόν λαόν ἄμισθον ὑπηρεσίαν πρὸς φωτισμόν του, οὐκ εἰς χάριν ἀλλ' ὡς ὀφείλημα». Τους λόγους αυτούς πρέπει να έχουμε πάντοτε ως κανόνα ζωῆς εμεῖς οἱ Τέκτονες. Διότι με τὴ θέλησὶν μας, ἀβίαστα, ἐπωμισθῆκαμε καθήκοντα καὶ υποσχέθηκαμε να τα ἐκπληρώσουμε χωρὶς να ἀναμένουμε ἢ να ἀποβλέπουμε σε ἀνταμοιβή. Κάθε ἐνέργεια στοχεύει ἀποκλειστικὰ στὴν ἐπιτέλεση τοῦ καθήκοντος, μόνον καὶ μόνον διότι εἶναι καθήκον.

Αυτές οἱ θέσεις προϋποθέτουν ὅτι ἡ ἀνθρωπότητα χρειάζεται πανστρατιά ἀπὸ Μύστες τῆς Αληθείας, ἀπὸ τέκνα τοῦ Φωτός, τῆς Σοφίας καὶ τῆς Αρετῆς, πανστρατιά Τεκτονική ἡ ὁποία με τὸ παράδειγμα τῆς καλῆς καὶ ἐμπρακτῆς θέλησης, με τὴν ἀκτινοβολία τῆς Τεκτονικῆς ηθικῆς, με τὴν διδασκαλία τῆς ἀξίας τῶν πνευματικῶν καὶ ηθικῶν ἀξιών, με τὴν παραχώρηση, τὴν ἀνοχή, τὴν προσφορά, τὴν ἀγάπη, τὴν ἀνάπτυξη τοῦ πνεύματος, τὴν καλή θέληση, καὶ με τὴν δωρεὰ τοῦ Δημιουργοῦ πρὸς τα δημιουργήματά του τῆς Ἐλευθερίας τῆς Ἰσότητος καὶ τῆς Αδελφότητος να προχωρήσει στὴν ἀφύπνιση τῶν ευγενῶν καταβολῶν τοῦ ἀνθρώπου καὶ στὴν ἀνάπτυξη τῶν πνευματικῶν καὶ ψυχικῶν ἰδιοτήτων του με τὶς ὁποῖες θα ἀρχίσει να γίνεται πραγματικότητα ἡ ἀναγέννηση καὶ ἡ ἀνάπλαση τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων.

Η δυναμική αυτή περικλείεται επιγραμματικότητα και λακωνικότητα στο ρητό γνώθι σ' αυτόν (γνώρισε τον εαυτό σου), ένα από τα αποστάγματα του πνεύματος της ανεπανάληπτης και αιωνίως ισχύουσας αρχαίας σοφίας, το οποίο ήταν γραμμένο στο αέτωμα του ναού του Απόλλωνα στους Δελφούς⁶, μαζί με ακόμη δύο αποφθέγματα-παραγγέλματα, το μηδέν άγαν (να κάνεις τα πάντα με μέτρο) και το εν Δελφοίς ει (του οποίου η πραγματική σημασία έχει απολεσθεί).

Ως πηγή των γνώσεων της αρχαίας εσωτερικής παράδοσης και ως ορόσημο της εκκίνησης της Τεκτονικής μας μύησης ανυψώθηκε η αυτογνωσία, η οποία προβάλλεται και μεθοδεύεται με τον πρώτο και βασικότερο συμβολισμό της Οργάνωσής μας και τον ιδιότυπο μυσταγωγικό θεσμό της τον ακατέργαστο λίθο και την κατεργασία του ιδίου του εαυτού μας.

Προϋπόθεση λοιπόν της Τεκτονικής μύησης είναι η ενδοσκοπήση, η οποία οδηγεί αυτομάτως τον τέκτονα να βυθιστεί στα εσώτερα της υποστάσής του, στο επίπεδο του «εγώ» και του «είμαι» και έπειτα τον υποβοηθεί να αναδυθεί νικητής και θριαμβευτής στην επιφάνεια της ζωής χωρίς πάθη και μίσση, χωρίς κακία και φθόνο, χωρίς προλήψεις και δεισιδαιμονίες, χωρίς πλάνες αλλά και άγνοια, έτοιμος, ελεύθερος στη σκέψη και αδέσμευτος στο αίσθημα, για να δεχθεί

⁶ Τα Δελφικά Παραγγέλματα, που θεωρούνταν αρχικά ως προτροπές και «λόγοι» του ίδιου του θεού Απόλλωνα, αποδόθηκαν αργότερα στους περίφημους επτά σοφούς της αρχαίας Ελλάδας (Θαλή τον Μιλήσιο, Πιπτακό τον Μυτιληναίο, Βίαντα τον Πριννέα, Σόλωνα τον Αθηναίο, Κλεόβουλο τον Ρόδιο, Περίανδρο τον Κορίνθιο και Χίλωνα τον Λακεδαιμόνιο). Το Μαντείο των Δελφών έπαιξε γενικά σπουδαίο ρόλο στην ηθική εκπαίδευση των αρχαίων Ελλήνων (Βλ. προχείρως και <http://www.uni-leipzig.de/~organik/giannis/Philosophie/Gedicht%2014.pdf>).

το φως της τεκτονικής Σοφίας, τον ήλιο της Αλήθειας και άξιος πλέον να ενδυθεί την χλαμύδα της Αρετής και της Τελειότητας του Μύστη.

Η αρχή της οδού προς την κατεύθυνση της τεκτονικής μύησης οριοθετείται από πανύψηλους αναβαθμούς και ασφαλώς ο πρώτος προκαλεί δέος, απαιτεί θάρρος και αντοχή στη δοκιμασία, πνευματική άσκηση, ηθική εκγύμναση και επίγνωση εκείνου που υπήρξε ο ανυπέρβλητος νους της ελληνικής αρχαιότητας, ο οποίος άλλαξε άρδην την ανθρώπινη σκέψη για πάντα, του Σωκράτη: *ἐν οἶδα ὅτι οὐδέν οἶδα, γηράσκω ἀεὶ διδασκόμενος*.

Η κατεργασία του ακατέργαστου λίθου του εαυτού μας ξεκινώντας από την αυτογνωσία επεκτείνεται κατόπιν σε πραγματιστική γνωσιολογία του περιβάλλοντος, με θεωρητική θεμελίωση των γνώσεων μας και με φιλοσοφική σύνδεση όλων αυτών των εννοιών. Το ύψος της τεκτονικής αυτής κατάρτισης μας στις συμβολικές σειπές Στοές μεθοδεύεται στα Εργαστήρια των τριών βαθμών των Αρχαίων Ελευθέρων και Αποδεδειγμένων Τεκτόνων. Η κατάρτιση αυτή αναλύεται και συμπληρώνεται στη συνέχεια, σε όσους βεβαίως το επιθυμούν και με τους βαθμούς του Αρχαίου και Αποδεδειγμένου Σκωτικού Τύπου.

Η Τεκτονική αυτή πρώτη συμβολική κατάρτισή μας αποτελεί προεργασία συνθέσεως υψηλότερου έργου. Ο Τεκτονισμός οραματίζεται την ανέγερση του μεγαλόπρεπου μεγάρου, της κατοικίας της Αρετής, του υψίκορμου τεμένους της στέγασης της Σοφίας και του περὶ φημου Ναού της ακτινοβολίας του φωτός της Αληθείας. Ενδιαφέρεται δηλαδή σε τελευταία ανάλυση το τάγμα της παγκοσμίου αδελφότητας των Ελευθεροτε-

κτόνων για την εγκατάσταση πανανθρώπινης συνεργασίας όλων των λαών της γης, όλων των εθνών, όλων των φυλών του κόσμου, όλων των θρησκειών του κόσμου, με αλληλοσεβασμό της ιστορίας, του πολιτισμού και των δοξασιών κάθε Λαού, κάθε Έθνους, κάθε Φυλής και κάθε Θρησκείας με πνεύμα ανθρωπιστικό, με κίνητρο την καλή θέληση, με ιδεώδες την καθολική αγάπη και αδελφότητα και με μεγάλες και καθολικές απολαβές την ειρηνική διαβίωση, την πραγματική ευτυχία, τη γενική ευημερία και την ουσιαστική ευδαιμονία ολόκληρης της ανθρωπότητας.

Η βιωτή μας και η τήρηση των πιστευμάτων και των σκοπομένων μας είναι η καλύτερη απάντηση σε εκείνους που μας κατηγορούν για το τί πιστεύουμε χωρίς να γνωρίζουν τί πιστεύουμε.

ΜΙΑ ΑΝΑΔΡΟΜΗ

Ελληνας μικρασιατικής καταγωγής, γεννήθηκα στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου. Βαριά η πνευματική κληρονομιά τόσο της Ελλάδος όσο και της Αιγύπτου. Καμάρων και καυχιόμουν και για την πατρίδα και για την γενέτειρα. Είχα την ευλογία αλλά και την ευτυχία να μάθω γράμματα κοντά σε διδασκάλους που αγαπούσαν και παθιάζονταν για την παιδεία, για την πνευματική καλλιέργεια, το ήθος, την αγάπη για την κλασική, την αρχαία ελληνική λογοτεχνία, την αρχαία φιλοσοφία, τη νεότερη ποίηση, την κλασική μουσική.

Τόσο έντονα μας μετέδιδαν οι διδάσκαλοί μας αυτήν την αγάπη και τον ενθουσιασμό, ώστε πολλοί από εμάς ήθελαν να γίνουμε τότε φιλόλογοι και συγγραφείς. Κάποιοι από όλους το τήρησαν. Άλλοι, όπως κι εγώ, στραφήκαμε προς διαφορετικές επιστήμες, χωρίς ποτέ να λησμονήσουμε εκείνες τις πλήρεις από ποιότητα και πνευματικότητα νεανικές ενασχολήσεις.

Παράλληλα τα μέλη των ελληνικών κοινοτήτων στην Αίγυπτο ήσαν ιδιαίτερα στενά προσκολλημένα στο Πατριαρχείο Αλεξανδρείας και στις δραστηριότητές του, οι οποίες δεν ήσαν μόνον λατρευτικές αλλά και πολιτιστικές και φιλανθρωπικές και ιεραποστολι-

κές και ανθρωπιστικές. Όλοι είχαν τακτική επαφή με την Εκκλησία και τη λατρεία. Μακριά από την πατρίδα η ανάγκη αυτής της εσωτερικής ζωής, της επαφής με το Θείο, είναι εντονότερη για πολλούς λόγους.

Ακόμη, στην Αλεξάνδρεια των δύο τελευταίων αιώνων, αναπτύχθηκε μια μεγάλης έκτασης και ποιότητας δραστηριότητα, η οποία είναι μοναδική στον κόσμο. Ο Ελληνισμός (και όχι μόνον στην Αίγυπτο αλλά και σε άλλες περιοχές όπου απλώθηκε) δημιούργησε τον «ευεργετισμό». Δεν πρόκειται για φαινόμενο ούτε για ιδεολογία που δημιουργήθηκε από σύμπτωση ή από κάποιο κίνημα πολιτικό ή κοινωνικό. Είναι έκφανση υψηλού ήθους, πολιτισμού, ανιδιοτέλειας, λεβεντιάς και βιωμένης πίστης, που δεν διαφημίζεται, δεν απαιτεί τα εαυτής, αλλά θεωρεί καθήκον να προσφέρει, χωρίς ανταπόδοση, αφού έχει την δυνατότητα.

Εκτός από αυτά, αλλά και σε συνδυασμό με αυτά, τόσο το πολιτιστικό παρελθόν της Αιγύπτου, που διατηρείται ακόμα φανερό με εντυπωσιακά μνημεία επί χιλιάδες χρόνια, σε ορισμένα τουλάχιστον σημεία, αλλά και ο ελληνικός πολιτισμός που ανθούσε επί πολλούς αιώνες στην Αλεξάνδρεια, την πόλη που ίδρυσε ο Μέγας Αλέξανδρος, ασκούσε επίδραση στα φιλοσοφικά ενδιαφέροντά μου. Οι πυραμίδες, με την πολυπλοκότητα των θεωριών για τον τρόπο κατασκευής τους και τον προορισμό της χρήσης τους, άνοιγαν δρόμους προς τα αστέρια αλλά και προς τις ατραπούς του πνεύματος. Ήσαν μνημεία που κατασκευάστηκαν για να εκφράσουν τις αρχές των ιερών μαθηματικών; Ήσαν μνημεία για ταφική χρήση; Εφ'

όσον κανείς δεν έχει ως σήμερα απαντήσει αποφασιστικά, αντικειμενικά, αφήνουν πάντοτε περιθώρια για αναζητήσεις⁷. Όχι μόνον καθαρά επιστημονικές (μαθηματικές, αστρονομικές, αρχαιολογικές), αλλά και φιλοσοφικές. Δίνουν έναυσμα για τη μελέτη διαχρονικών πνευματικών αξιών, όπως ο Δημιουργός και η Δημιουργία, η σοφία, η αναζήτηση της Αλήθειας, του Φωτός εκείνου που οδηγεί τον άνθρωπο σε άλλες οδούς με ανώτερα ιδανικά και βαθύτερη γνώση.

Η Αλεξάνδρεια, όπως είναι γνωστό, τόσο κατά τους ελληνιστικούς χρόνους όσο και κατά τους πρώτους χριστιανικούς, έχει να επιδείξει ένα πολύ σημαντικό αριθμό επιφανών εκπροσώπων κάθε επιστημονικού τομέα. Ένας από αυτούς υπήρξε και ο περίφημος μαθηματικός Ευκλείδης (325-265 π.Χ. περίπου), ο οποίος καταγόταν από την Αλεξάνδρεια, δίδαξε και πέθανε στην Αλεξάνδρεια και χαρακτηρίζεται ως πατέρας της Γεωμετρίας.

Οι Τέκτονες, γνωρίζουμε ότι στο «χειρόγραφο Cooke», το οποίο χρονολογείται στο έτος 1430, αναφέρεται αρκετές φορές το όνομα του Ευκλείδη. Βέβαια το όνομά του συχνά παραδίδεται τόσο παρεφθαρμένο ώστε τελικά να μην μπορεί κανείς να το αναγνωρίσει, και μάλιστα να φθάσει ο αρχαίος μαθηματικός κατά τον 18^ο αιώνα να θεωρείται μυθικό πρόσωπο, σαξονικής προέλευσης. Είναι επίσης γνωστό, ότι ακόμη παλαιότερα, στο Regius Poem, ένα έμμετρο κείμενο του 1390, μαρτυρείται σε γραπτό λόγο η προφορική παράδοση σχετικά τον Ευκλείδη, τον οποίο ήδη από εκείνη την εποχή οι Τέκτονες θεωρούσαν ως θεμε-

⁷ <http://www.omilosmeleton.gr/pdf/Pyramids2.pdf>

λιωτή του Τεκτονισμού. Ως γνωστόν τα έργα του Ευκλείδη είναι τα αρχαιότερα μαθηματικά δοκίμια που έχουν σωθεί και το περίφημο έργο του *Στοιχεία* αποτελεί τον αξεπέραστο κανόνα της αξιωματικής μεθόδου δύο χιλιάδες χρόνια τώρα. Αυτό μπορεί να το αντιληφθεί ασφαλώς κάθε Τέκτων, ο οποίος γνωρίζει, ότι με βάση την παράδοση του Τεκτονισμού, στις μεσαιωνικές συντεχνίες των οικοδόμων και αρχιτεκτόνων, η γεωμετρία θεωρείτο από τις βασικές δημιουργικές δυναμικές του σύμπαντος και είναι φυσικό ο πρώτος γεωμέτρης να θεωρηθεί ή να τιμηθεί ως θεμελιωτής του τεκτονισμού.

Στο «χειρόγραφο Cooke» αναφέρεται επίσης και το όνομα του Πυθαγόρα⁸, ο οποίος έζησε είκοσι δύο χρόνια στην Αίγυπτο, κοντά στους ιερείς της Μέμφιδος, της Ηλιούπολης και της Διοσπόλεως⁹, και ήταν ο πρώτος που χαρακτήρισε τον εαυτό του φιλόσοφο. Ο Πυθαγόρας προσπαθούσε να ταυτίσει τη σκοπιά από την οποία έβλεπε τα πράγματα με εκείνη του θείου, και οι απόψεις που εξέφραζε θεωρούνταν από τους οπαδούς του ως ιερές αποκαλύψεις¹⁰. Με την μελέτη των αριθμητικών συσχετισμών, όπως πρέσβευαν, κυβερνούν το σύμπαν πίστευαν ότι προσέγγιζαν τη σκέψη του Θεού¹¹. Η εισδοχή των νέων μαθητών στη σχολή του Πυθαγόρα, γινόταν μετά από αυστηρή και πολύ-

⁸ http://www.aasr.gr/grandLodge/gr/aasr_history_from_ancient_documents.html

⁹ Είναι το ελληνικό όνομα των Θηβών στην Άνω Αίγυπτο, τό σημερινό Λούξορ.

¹⁰ Hermann Arnold, *Σκέψου σαν θεός. Πυθαγόρας και Παρμενίδης. Οι απαρχές της φιλοσοφίας*. Εκδόσεις Ενάλιος, Αθήνα 2004, σ. 65.

¹¹ Hermann Arnold, *Σκέψου σαν θεός*, έ.α. σ.66.

χρονη άσκηση. Ο υποψήφιος έπρεπε να παραμένει σιωπηλός, να είναι εγκρατής, να έχει ισχυρό χαρακτήρα. Ταυτόχρονα ήταν απαραίτητο να συνδέεται με στενή φιλία με τους άλλους μαθητές. Ο Πυθαγόρας υποστήριζε ότι «φίλος έστιν άλλος έγώ» και «φιλίαν τ' εἶναι έναρμόνιον ισότητα». Διάφορα ρητά ήταν γραμμένα στις αίθουσες της σχολής, όπως «ἐπί κοίνικος μή καθίζειν» (να μη φροντίζεις για το μέλλον), «τάς λεωφόρους μή βαδίζειν» (να μην παρασύρεσαι από τη γνώμη του πλήθους, αλλά μόνο τη γνώμη των «ἐπαϊόντων» να θεωρείς σεβαστή). Πριν από το βραδινό τους ύπνο, οι μαθητές έπρεπε να ελέγχουν όσα έγιναν ή δεν έγιναν κατά την ημέρα που πέρασε¹².

Την ύψιστη, θεμελιακή σημασία της σκέψης του Πυθαγόρα, πολλούς αιώνες μετά από αυτόν, εντοπίζει και τονίζει και ένας μεγάλος γερμανός επιστήμων του 20^{ου} αιώνα, ο Βέρνερ Χάιζενμπεργκ (Werner Heisenberg 1901-1976), ο οποίος τιμήθηκε με το Βραβείο Νομπέλ Φυσικής το 1932 για τη σπουδαία συμβολή του στη θεμελίωση της Κβαντομηχανικής. Στην αυτοβιογραφία του και με τρόπο εξομολογητικό, όπως παρατηρεί ο Μ. Μπέγζος, αποκαλύπτει τα φιλοσοφικά κίνητρα των φυσικοεπιστημονικών σπουδών και ερευνών του, διαδηλώνει τον θαυμασμό του για τον Πυθαγόρα σε ρητή αναφορά για τα μαθηματικά και τη διασύνδεσή τους με τη φιλοσοφία αλλά και με τον ευρύτερο ορίζοντα των κοσμοθεωρητικών ενδιαφερόντων του, που αρχίζουν από την πολιτική και καταλήγουν στη θρησκεία. Το κομβικό στοιχείο μεταξύ

¹² <http://www.math.uoc.gr/~jplatis/pythagoras.pdf>, (Παπαδοπούλου Γεωργία-Βασίλης Ευθυμίου).

μεταφυσικής και μαθηματικών εντοπίσθηκε από τον Χάιζενμπεργκ στην πυθαγόρεια έννοια του αριθμού¹³.

Αφού όμως κάναμε λόγο για τη μεταφυσική, να αναφερθούμε με λίγα λόγια στο περιεχόμενό της. Ως όρος προέκυψε από την κατάταξη των έργων του Αριστοτέλους την οποία πραγματοποίησε ο Ανδρόνικος ο Ρόδιος περί το 70 π.Χ. Ο σπουδαίος αυτός αριστοτελικός φιλόσοφος, που χρημάτισε προϊστάμενος του Περιπάτου, της Σχολής του Αριστοτέλους, ενέταξε την «Πρώτη φιλοσοφία» μετά τα «Φυσικά» συγγράμματα. Η τοποθέτηση αυτή ασφαλώς δεν ήταν τυχαία, αφού η «Πρώτη φιλοσοφία» ερευνούσε τις πρώτες αρχές και αιτίες των όντων, τα οποία είναι και το αντικείμενο της μεταφυσικής¹⁴. Η «Πρώτη φιλοσοφία» λοιπόν περιέχει τις βασικές αρχές της κοσμοθεωρίας του Αριστοτέλους και αρχίζει με τη φράση: *Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει*¹⁵, και με τη διαπίστωση ότι η γνώση του διότι είναι ανώτερη από τη γνώση του ότι, ο φιλόσοφος ορίζει την «Πρώτη φιλοσοφία» ως τη γνώση των αρχών και των αιτίων όλων των πραγμάτων. Η γνώση αυτή ονομάζεται από τον ίδιο σοφία και είναι αυτόνομη και δεν υπηρετεί κάποιο σκοπό, με άλλα λόγια είναι γνώση για τη γνώση. Στο Γ' βιβλίο του ίδιου συγγράμματος ο σταγειρίτης φιλόσοφος δίνει και τον ορισμό του αντικειμένου της επιστήμης: *Ἔστιν ἐπιστήμη τις ἥ θεωρεῖ τὸ ὄν ἢ ὄν καὶ τὰ*

¹³ Μπέγζου Μάριου: *Νεοελληνική Φιλοσοφία της Θρησκείας. Θεολογία, Τεχνολογία και Ιδεολογία*. Ελληνικά Γράμματα, Αθήνα 1998, σ. 161.

¹⁴ Θεοδωρακοπούλου Ι. Ν.: *Η ακμή της ελληνικής φιλοσοφίας. Ο Αριστοτέλης*. Βλ. *Ιστορία του Ελληνικού Έθνους*, τ. Γ², σ. 497.

¹⁵ Αριστοτέλους *τῶν μετὰ τὰ φυσικά Α'*, 980a.21. Δηλαδή: «Όλοι οι άνθρωποι από τη φύση τους επιθυμούν τη γνώση».

τούτω ὑπάρχοντα καθ' αὐτό. αὕτη δ' ἐστὶν οὐδεμιᾷ τῶν ἐν μέρει λεγομένων ἢ αὐτῇ· οὐδεμία γὰρ τῶν ἄλλων ἐπισκοπεῖ καθόλου περὶ τοῦ ὄντος ἢ ὄν, ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ τι¹⁶.

Επανερχόμενοι ὁμῶς στὴ σχέση τῶν Τεκτόνων μετὰ τὴν Ελλάδα, δὲν μποροῦμε νὰ παραλείψουμε ὅτι εἶναι ἐπίσης πολὺ ενδιαφέρον γιὰ ἓνα Ἕλληνα, σκεπτόμενο ἄνθρωπο, τὸ γεγονός, ὅτι πολλοὶ σημαντικοὶ τέκτονες συγγραφεῖς αναφέρονται μετὰ μὲγας σεβασμὸς καθεὶ φορὰ που σχολιάζουν ἢ καταγίνονται μετὰ κάτι ἐλληνικόν. Αὐτὸ συμβαίνει, διότι οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες στὴν προσπάθειά τους νὰ ἀποδεσμευτοῦν ἀπὸ τὰ αἰσθητὰ πράγματα, ἀκολουθώντας τὴ διδασκαλία τοῦ Πλάτωνος, πείσθηκαν ὅτι τὰ μαθηματικὰ καὶ ὅσα αὐτὰ ἀποκάλυπταν, ἀνήκαν σὲ ἓνα κόσμον πέρα ἀπὸ τὸν ἐμπειρικό, τὸν υλικό.

Ὅλα αὐτὰ ἀλλὰ καὶ ἄλλα πολλὰ ἦσαν παράγοντες που κατεύθυναν κατὰ κάποιον τρόπο τὰ βήματά μου πρὸς τὸν Τεκτονισμό ἢ ἀν θέλετε προλείαναν τὴν οδὸ διὰ τῆς ὁποίας συναντήθηκα μετὰ τὸν Τεκτονισμό. Νὰ ἐξηγηθῶ: Ὅλες οἱ γνώσεις, τὶς ὁποῖες ἀπέκτησα ἀπὸ πολὺ μικρὸς καὶ οἱ ἐμπειρίες, τὶς ὁποῖες βίωσα χάρη στὴν πατρίδα καὶ τὴ γενέτειρά μου, εἶχαν τὰ βασικὰ ἱστορικά φιλοσοφικὰ κοινωνικὰ ἠθικὰ στοιχεῖα που χαρακτηρίζουν καὶ τὴν φιλοσοφία τοῦ Τεκτονισμοῦ.

Εἶναι γνωστὸ σὲ ὅλους τοὺς Ἀδελφούς τοῦ Ἀρχαίου καὶ Ἀποδεδεγμένου Σκωπτικοῦ Τύπου ὅτι ὁ Τεκτονισμός, σύμφωνα μετὰ τὸν καταστατικὸν χάρτη τοῦ Ὑπάτου Συμβουλίου τοῦ 33^{ου} τοῦ Ἀρχαίου καὶ Ἀποδεδεγμέ-

¹⁶ Ἀριστοτέλους τῶν μετὰ τὰ φυσικά Γ', 1003a.21. Δηλαδή: «Εἶναι μία ἐπιστήμη ἡ ὁποία ἐξετάζει τὸ ὄν ὡς καθ'αυτὸ ὄν. Δὲν εἶναι καμία ὡς ἐκεῖνες που θεωροῦνται ἐιδικές, διότι καμία ἀπὸ τὶς ἄλλες δὲν ἐξετάζει συνολικὰ τὸ ὄν ἀλλὰ μέρος αὐτοῦ».

νου Σκωτικού Τύπου για την Ελλάδα και τον Γενικό Κανονισμό, διακηρύσσει την ύπαρξη του Θεού, την υπακοή στους νόμους της πατρίδας, την άσκηση της δικαιοσύνης, την έντιμη ζωή, θεωρεί την εργασία ως πρώτιστο καθήκον για την ευτυχία της ανθρωπότητας, αποσκοπεί στη συνένωση των εναρέτων ανθρώπων για την έρευνα και ανακάλυψη της αλήθειας, επιζητεί τη μελέτη της ηθικής και τη φιλοσοφική καλλιέργεια, εργάζεται για την πνευματική και ηθική βελτίωση του ανθρώπου, πρεσβεύει την αμοιβαία ανοχή, την ελευθερία της συνειδήσεως και τον σεβασμό της ανθρωπίνης αξίας.

Η βαριά ιστορική, πολιτιστική, κοινωνική, θρησκευτική, ηθική, φιλοσοφική, πνευματική γενικά κληρονομιά, την οποία φέρω από παιδί, τόσο από τη γενέτειρα όσο και από την πατρίδα μου, ουσιαστικά αποτελούν και τους ηθικοπνευματικούς προσανατολισμούς. Το περιεχόμενο του Τεκτονισμού, εκεί όπου ήταν για μένα φυσικό να βρεθώ, όταν ανδρώθηκα, και να τοποθετήσω εκ νέου, σε άλλη βάση, όλες εκείνες τις γνώσεις και εμπειρίες κατά τρόπο τέτοιο, ώστε να αποβούν βοηθοί στην προσπάθεια κατανόησης όλων αυτών των εκφάνσεων της δημιουργικότητας του πνεύματος και στη λύση πολλών προβλημάτων που με ταλάνιζαν όσον αφορά το νόημα της υπάρξεως και ποια είναι η έκταση και το αίτιο της δημιουργία του Σύμπαντος.

Η μακροχρόνια σπουδή μου στις ηθικές αρχές του Αρχαίου και Αποδεδεγμένου Σκωτικού Τύπου με βοήθησε πολυμερώς και πολυτρόπως. Αποκάλυψε στη ζωή μου Αδελφούς, οι οποίοι με δίδαξαν, με στήριξαν και έγιναν συνεργοί στην ταπεινή διακονία μου στον

Τεκτονισμό. Αυτές οι σελίδες που ακολουθούν περιέχουν σκέψεις μου γύρω από τα θέματα αυτά, που είναι αποτέλεσμα συνειδητής πορείας στην ατραπό της αγάπης και της αδελφосύνης, της ψυχικής καλλιέργειας και της ανατάσεως, της λαξεύσεως του ακατέργαστου λίθου της ύπαρξής μας.

Στις σχέσεις των ανθρώπων οι ατέλειές μας υπήρξαν πάντοτε φορείς διχασμού, αφορμές εκθρόνισης, αιτίες αγεφύρωτων χασμάτων και πολέμων και μαζί ανασταλτικοί παράγοντες της εκπολιτιστικής κίνησης και τροχοπέδη επιβράδυνσης της προόδου της ανθρωπότητας.

Με την αυτογνωσία αντιλαμβάνεται κάθε μέλος μας τις έννοιες του καθήκοντος και τα περιθώρια του δικαιώματος και της υποχρεώσεως. Από την έννοια αυτή κατ' επέκταση θεωρήθηκε ανέκαθεν και από τις κοινωνίες των πρωτογόνων λαών αλλά και από τις πολιτισμένες κοινωνίες κάθε εποχής ως τη σημερινή ότι η πειθαρχία είναι ο θεμέλιος λίθος πάνω στον οποίο εδράζεται η οικογένεια, η κοινωνία, το έθνος, κάθε ευγενές και υψηλό ιδεώδες και κάθε Αρετή, που πηγάζει από τους άγραφους νόμους της καθαρής συνείδησης. Η έννοια της τεκτονικής πειθαρχίας είναι ενέργεια της ελεύθερης, οικειοθελούς, ανεπηρέαστης και αβίαστης βούλησης του αγαθού και χρηστού Τέκτονα και Μύστη. Είναι η φωνή της συνειδήσεως του, η έκφραση της τεκτονικής του ιδιότητας.

ΕΠΙΣΗΜΑΝΣΕΙΣ

Υστερα από την πολυετή θητεία μας στον Τεκτονισμό είναι φυσικό να έχουμε τη δυνατότητα, ή, για να είμαστε ακριβέστεροι, είναι επιβεβλημένο να συνειδητοποιήσουμε πλέον, σε όλη την έκτασή τους, τούς συγκεκριμένους ηθικούς και πνευματικούς προσανατολισμούς του. Είναι όμως απαραίτητο να επισημάνουμε ήδη από την αρχή ορισμένα στοιχεία, τα οποία οφείλουμε να έχουμε πάντοτε κατά νουν οι μεγαλύτεροι σε βαθμό στον Τεκτονισμό, ως υπεύθυνοι για το παρόν και το μέλλον του, αλλά και ως αντάξιοι συνεχιστές τους.

Χρησιμοποιώντας αλληγορίες από το φυσικό περιβάλλον, το οποίο μας προσφέρει εικόνες και δυνατότητες παραστατικής περιγραφής θεωρητικών σκέψεων για καλύτερη κατανόηση των διανοημάτων μας, θα παρομοιάζαμε το πεδίο ασκήσεως των σχετικών προσπαθειών μας με ένα έδαφος, το οποίο επιθυμούμε να καλλιεργήσουμε.

Το κατάλληλο έδαφος για επιτυχή καλλιέργεια, για ικανοποιητική ανάπτυξη και για καρποφόρο απόδοση και συγκομιδή του ωραίου και μεγαλειώδους κηρύγματος της Τεκτονικής Ιδεολογίας πρέπει να επιλέγεται επιμελώς και με προσοχή. Επιλέγουμε να είναι

πλούσιο σε ψυχικά πνευματικά και ηθικά συστατικά και εμπλουτισμένο με τα ευγενή λιπάσματα της αγαθότητας και της χρηστότητας. Για τους σοβαρότατους αυτούς λόγους και η επιλογή κάθε νέου μέλους, κάθε καινούριου συνεχιστή είναι πολύ σπουδαίο να γίνεται με το κριτήριο της απόλυτης καταλληλότητας. Διότι στο ακατάλληλο έδαφος αναπτύσσονται εύκολα άφθονα επιβλαβή και επιζήμια ζιζάνια, για την φυσιολογική ανάπτυξη και ομαλή καρποφορία της κοινής Τεκτονικής προσπάθειάς μας. Η χρησιμοποίηση ακατάλληλου εδάφους και η ανάπτυξη ζιζανίων δεν είναι φυσικά δυνατόν να καταστρέψει τον αθάνατο σπόρο της Μυστηριακής Τέχνης και επομένως και της Τεκτονικής μας Ιδεολογίας, θα επιφέρει όμως σημαντικά εμπόδια στη φυσιολογική εξέλιξη και θα καθυστερήσει επομένως και την καρποφορία του και την συγκομιδή των αγαθών τα οποία προσδοκούνται από αυτήν.

Συναφείς με την καταλληλότητα του εδάφους είναι και οι ευνοϊκές κλιματολογικές συνθήκες ώστε να αποβεί επιτυχημένη η καλλιέργεια και καρποφόρα η ανάπτυξη της Τεκτονικής Ιδεολογίας. Απαιτείται με άλλα λόγια ατμόσφαιρα που να διέπεται από ενσυνείδητη πνευματική επικοινωνία, από ειλικρινή ψυχική επαφή, από δυνατή αδελφική συνεργασία και από έντονη αμοιβαία βοήθεια. Διότι τα φύτρα του τεκτονικού φυτού είναι πολύ ευπαθή αφενός και αφετέρου με δυσκολία αναπτύσσονται. Η Ελευθερία, η Ισότητα και η Αδελφότητα, οι οποίες είναι οι καρποί τους οποίους επιδιώκουμε δεν είναι αγαθά τα οποία προκύπτουν χωρίς αυτό το απαραίτητο «περιβάλλον».

Η ανάπτυξη λοιπόν του ωραίου και μεγαλειώδους

κρηρύγματος της Τεκτονικής Ιδεολογίας μας εμφανίζει τις δυσκολίες της, δυνατές, έντονες και κουραστικές πριν από την έναρξη του έργου που μεταλαμπαδεύει τις Αρχές και τις Ιδέες του κοσμοθεωρητικού συστήματός της. Τούτο αναγκαστικά απαιτεί να προηγείται συστηματική προεργασία και προετοιμασία για να επιλεγεί κατάλληλο έδαφος και να δημιουργηθεί το κατάλληλο περιβάλλον, το κατάλληλο κλίμα, για την επιτυχία του.

Στις δυσκολίες αυτές προστίθεται επίσης και ο παράγων των αντιδράσεων από μέρους των εχθρών και πολεμίων της Οργανώσεώς μας. Οι αντιδράσεις παρυσιάσθηκαν εδώ και πολλές δεκαετίες ίσως και αιώνες ακόμη. Είναι όμως εντυπωσιακό ότι, ενώ σε όλες τις χώρες του κόσμου οι αντιδράσεις αυτές υπεχώρησαν στον χώρο της Πατρίδας μας και της Ορθοδόξου Εκκλησίας μας παραμένουν και μερικές φορές επανέρχονται δριμύτερες και με μεγαλύτερο φανατισμό.

Πρόκειται για ένα πρόβλημα το οποίο χρειάζεται σφυρηλάτηση των αντιστάσεων και των δυνατοτήτων μας, ενίσχυση του θάρρους, της πίστης και της αφοσίωσής μας στις Αρχές και στα ανθρωπιστικά ιδεώδη της Οργανώσεώς μας. Η αντίδρασή μας είναι ανάγκη να διαπνέεται από αξιοπρέπεια και καρτερικότητα και προ παντός από ανοχή και αγάπη και από κάθε άλλη Τεκτονική Αρετή. Οφείλουμε μάλιστα να την διατηρήσουμε αμείωτη, ακεραία.

Η εμπιστοσύνη μας πρέπει να παραμείνει αμείωτη επίσης και ακεραία προς την Ηγεσία των κανονικών και ανεγνωρισμένων ελληνικών τεκτονικών δυνάμεων οι οποίες υπεραμύνονται της Αληθείας και αντιμετωπίζουν και καταπολεμούν την αδικία των ανθρώπων

του πνευματικού σκοταδισμού, του ψυχικού ερέβους και του ηθικού χάους, οι οποίοι υποκινούμενοι από την προσωπική ιδιοτέλεια και το ατομικό συμφέρον προσπαθούν να φανατίσουν τις λαϊκές μάζες εναντίον του συμφέροντός τους, εναντίον του πολιτισμού, εναντίον της κοινωνικής προόδου του συνόλου της ανθρωπότητας.

Το τάγμα της παγκοσμίου αδελφότητας των Ελευθεροτεκτόνων, φυσικός κληρονόμος των βαρυτάτων υποθηκών του πνεύματος της αρχαίας εσωτερικής παραδόσεως και ως θεματοφύλακας των ηθικών και πνευματικών αξιών, ενδιαφέρεται να στρέψει τον ρου της ψυχοπνευματικής εξελικτικής πορείας του ανθρωπίνου γένους μέσα στη φυσική κοίτη των ηθοπλαστικών Αρχών και ανθρωπιστικών Ιδεών της κοσμοθεωρίας του.

Οι ηθοπλαστικές Αρχές και οι ανθρωπιστικές Ιδέες της Οργανώσεώς μας είναι ευγενές και ιερών προϊόν μακρόχρονης έρευνας, κοπιώδους μελέτης και επίμονης σπουδής. Είναι καρπός σκληρής και αδιάκοπης αναζήτησης της Αληθείας. Είναι έμπνευση, κατεύθυνση. Χαλκεύεται στα άδυτα του χώρου των Τεκτονικών μας Εργαστηρίων με πνεύμα ελεύθερο, με αίσθημα αδέσμευτο και με σύστημα μυσταγωγικής μεταλαμπάδευσης λόγω της υψηλής αποστολής του.

ΔΥΟ ΚΥΡΙΑΡΧΙΚΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΑ

Ε ίναι γνωστό σε όλους εμάς, ότι ο Τεκτονισμός διακηρύσσει την ύπαρξη του Θεού, αποβλέπει στη συνένωση των εναρέτων ανθρώπων για την από κοινού έρευνα της αλήθειας, τη μελέτη της ηθικής και τη φιλοσοφική καλλιέργεια, εργάζεται για την πνευματική και ηθική βελτίωση του ανθρώπου, πρεσβεύει την αμοιβαία ανοχή, την ελευθερία της συνειδήσεως και τον σεβασμό της ανθρωπίνης αξίας, θεωρεί ύπατο αγαθό την ελευθερία της σκέψης, αποδοκιμάζει κάθε μέσον που απειλεί την ελευθερία και καταδικάζει την βία, πρεσβεύει ότι όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και έχουν τα ίδια δικαιώματα.

Σε όλη τη διαδρομή του επίγειου βίου του ο κάθε άνθρωπος, όπως ο ίδιος χάραξε τη διαδρομή του αυτή, με τα όποια πνευματικά, επιστημονικά ή υλικά εφόδια διαθέτει, ακολουθώντας την κατεύθυνση την οποία εκείνος συνήθως επιλέγει, όπως την αισθάνεται, ως χρέος, ως πηγή εμπνεύσεως, ως αποστολή, ως οτιδήποτε τέλος πάντων άλλο τον εκφράζει ή τον ικανοποιεί, σε όλη αυτή, λοιπόν, τη διαδρομή, κυριαρχούν στη διάνοιά του διάφορα προβλήματα, τα οποία τελικώς συνοψίζονται σε δύο κυριαρχικά ζητήματα. Τα δύο προβλήματα, τα οποία καθημερινώς ευρίσκονται στο

κέντρο των ενδιαφερόντων του, στο βάθος της σκέψης του, κυριαρχούν στη συνείδησή του, είναι πανανθρώπινα και επηρεάζουν την ψυχική κατάστασή του.

Το πρώτο από αυτά τα ζητήματα, ή προβλήματα, ή ερωτήματα, είναι οι σχέσεις του ανθρώπου με τους άλλους ανθρώπους. Πρωταρχικό και δυσεπίλυτο συχνά το πρόβλημα αυτό, το οποίο από τον στενό χώρο γύρω μας επεκτείνεται σε άπειρη ακτίνα, με αποτέλεσμα συχνά άνθρωποι στους αντίποδες να πολεμούν ο ένας τον άλλο.

Το δεύτερο πρόβλημα είναι το αγωνιώδες, προαιώνιο, δραματικό και ουσιαστικά αναπάντητο ερώτημα για το νόημα της ύπαρξης και του περιβάλλοντός του, από το στενό και καθορισμένο ως το πιο μακρινό και ως το άπειρο. Όσο και αν ψάξουμε δεν θα εντοπίσουμε παρά μόνον τρεις δρόμους αναφορικά με αυτά τα ερωτήματα και τις ενδεχόμενες απαντήσεις: της απαντήσεως της φιλοσοφίας, της θρησκείας και της επιστήμης. Ός τώρα μόνον η φιλοσοφία και η θρησκεία έδωσαν ή προσπάθησαν να δώσουν απαντήσεις στους ανθρώπους. Αλλά μέσα σε ένα κόσμο που καταλαμβάνεται διαρκώς και περισσότερο από την επιστήμη και από τα υποδείγματα σκέψης που παράγει, καθώς και από την τεχνολογία και τους συνακόλουθους τρόπους ζωής, απειλεί τον φιλοσοφικό λόγο, που φαίνεται να μην μπορεί να παραγάγει τουλάχιστον ένα πολιτικό οδηγό και ο φιλόσοφος δεν έχει με τον καιρό ούτε καν αυτό το προνόμιο να διαλογίζεται, να σκέπτεται.

Η θρησκεία παραλλήλως δέχεται από την επιστήμη διαρκώς και εντονότερη επίθεση, ισχυρότερη αντίθεση. Ο Θεός και η επιστήμη δείχνουν να ανήκουν σε δύο τελείως διαφορετικούς κόσμους και κανείς

να μην μπορεί ή να μην θέλει να τους φέρει κοντά. Εν τούτοις φαίνεται ότι η προσπάθεια μέσα από την βαθιά γνώση είναι δυνατόν, πέρα από τα μηχανιστικά επιφαινόμενα της επιστήμης, να αναζητήσουμε το σχεδόν μεταφυσικό ίχνος από το κάτι άλλο, κοντινό και απόμακρο ταυτοχρόνως, ισχυρό και μυστηριώδες, επιστημονικό και ανερμήνευτο.

Η φιλοσοφία

Αν θα θέλαμε να ορίσουμε τί είναι φιλοσοφία, θα χρησιμοποιούσαμε τον ορισμό που δίνει ο Arnold Hermann, ότι δηλαδή «Η φιλοσοφία, η οποία στην κυριολεξία σημαίνει “αγάπη για την σοφία” είναι εκείνη η ειδική επιπόνηση της ανθρώπινης σκέψης η οποία, στην πιο υψηλή της μορφή, ενδιαφέρεται να μάθει τις αιτίες των πραγμάτων, και συχνά απλά και μόνον θέλει να μάθει, τίποτε άλλο, δηλαδή γνώση για τη γνώση»¹⁷. Ο Ηράκλειτος χρησιμοποίησε, όπως ήδη αναφέρθηκε, πρώτος τον όρο¹⁸ φιλόσοφος και ο Πυθαγόρας αποκάλυψε πρώτος τον εαυτό του φιλόσοφο, όπως αναφέρει ο Διογένης ο Λαέρτιος¹⁹. Ο ίδιος, στην

¹⁷ Arnold Hermann, *Σκέψου σαν θεός*, έ.α. σ. 42-43.

¹⁸ Ηρακλείτου *Αποσπάσματα* (Fragmenta), 35.1: «Χρή γάρ εὔ μάλα πολλῶν ἱστορας φιλοσόφους ἄνδρας εἶναι».

¹⁹ (*Βίοι Φιλοσόφων*, 1. 12. 1-10): Ο Πυθαγόρας ήταν ο πρώτος που χρησιμοποίησε τον όρο φιλοσοφία και ονόμασε τον εαυτό του φιλόσοφο όταν συνομιλούσε στη Σικυώνα με τον Λέοντα, τον τύραννο των Σικυωνίων ή Φλιασίων, όπως παραδίδεται από τον Ηρακλείδη τον Ποντικό στην πραγματεία του που φέρει τον τίτλο «Περὶ τῆ ἄπνου». Διότι κανείς άνθρωπος δεν είναι σοφός εκτός από τους θεούς. Παλαιότερα ονομαζόταν σοφία και σοφός αυτός που καταγινόταν με αυτήν και ήταν κατά βάθος εξακριβωμένο, και φιλόσοφος εκείνος που αγαπούσε την φιλοσοφία. Οι σοφοί αποκαλούνταν και σοφιστές, όπως ο Κρατίνος αποκαλεί έτσι επαινετικά στα «Αρχιλόχεια» εκείνους που ασχολούνταν με τον Όμηρο και τον Ησίοδο.

αρχή του βιβλίου του *Βίοι Φιλοσόφων* παρατηρεί, ότι ορισμένοι υποστήριζαν πως η φιλοσοφία είναι δημιουργήμα των βαρβάρων και ότι γεννήθηκε από τους Πέρσες Μάγους, ή τους Βαβυλωνίους ή Ασσυρίους Χαλδαίους, τους γυμνοσοφιστές Ινδούς ή τους Γαλάτες Δρυϊδες²⁰. Αλλά όπως διαφαίνεται και από την αναφορά του Διογένη του Λαέρτιου η φιλοσοφία των ανατολικών λαών συνδεόταν άμεσα με την θρησκεία. Αντίθετα στην Ελλάδα, όπου δεν υπήρχε ιερατείο, ή τουλάχιστον δεν υπήρχε ισχυρό οργανωμένο ιερατείο, παρουσίασε πολύ μεγάλη ανάπτυξη και διαμορφώθηκε σε επιστήμη, χάρη και στο ανήσυχο και ερευνητικό πνεύμα των αρχαίων Ελλήνων²¹.

Αλλά στο σημείο αυτό πρέπει να γίνει η ακόλουθη διασαφήνιση: Η φιλοσοφία δεν είναι κάποια κοσμοθεωρία ή μία ακόμα θρησκεία. Είναι και αυτή επιστήμη, της οποίας μοναδικό όργανο είναι η έννοια, ο λόγος, ο οποίος είναι απαλλαγμένος από εμπειρικά στοιχεία. Με αυτόν η φιλοσοφία έρχεται πολύ κοντά στον άνθρωπο, δίδασκε ο Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος, γυρίζει στις πρώτες ρίζες του πνεύματός του και θέλει να ερμηνεύσει όλο το πνευματικό του είναι. Με τις άλλες επιστήμες ο άνθρωπος απλώνεται σε ό,τι ευρίσκεται πέρα από αυτόν, ενώ με τη φιλοσοφία στρέφεται προς τον εαυτό του, προς τις αρχές του πνεύματός του και των πραγμάτων, όπως γίνονται αισθητά σ' αυτόν²².

Πρέπει να σημειωθεί επίσης, ότι το ενδιαφέρον και

²⁰ Διογένη Λαερτίου *Βίοι Φιλοσόφων* 1, 12, 1.

²¹ Παπαλεξάνδρου Κ. Θ.: *Συνοπτική Ιστορία της Φιλοσοφίας*, Αθήναι 1969³, σ. 34.

²² Θεοδωρακοπούλου Ι. Ν.: *Σύστημα Φιλοσοφικής Ηθικής*. Αθήνα 1965⁴, σσ. 8-9.

ο προβληματισμός του ανθρώπου για την φύση και τον τρόπο με τον οποίο είχε δημιουργηθεί ο κόσμος εμφανίζεται ήδη από την αρχαϊκή κυρίως εποχή. Από τότε ο άνθρωπος κατέβαλε προσπάθειες να δώσει εξηγήσεις με την σκέψη του οδηγώντας στην ουσία με αυτό τον τρόπο στον δρόμο για την γένεση της φιλοσοφίας.

Με αυτό το θέμα ασχολήθηκαν ως πρωτοπόροι κυρίως οι συλλογικά, αν και τετριμμένα, ονομαζόμενοι *προσωκρατικοί φιλόσοφοι* προσπαθώντας να δώσουν εξηγήσεις και να βρουν τα αίτια της δημιουργίας του κόσμου και της φύσης μέσα από διαφορετικές σχολές και συστήματα που διαμορφώθηκαν κατά την διάρκειά της²³. Η προσωκρατική φιλοσοφία γεννήθηκε και αναπτύχθηκε στα τέλη του 7^{ου} αι. π.Χ. στις ελληνικές πόλεις της Ιωνίας και τις ελληνικές αποικίες στην Κάτω Ιταλία και την Σικελία²⁴. Υπό τον όρο *προσωκρατική φιλοσοφία* περιλαμβάνονται όλα τα φιλοσοφικά ρεύματα που παρουσιάστηκαν πριν από τον Σωκράτη, όπως και ο ίδιος ο όρος το δηλώνει σαφώς. Η τοποθέτηση του Σωκράτους ως όριο των φιλοσοφικών περιόδων δεν ήταν τυχαία, και όπως χαρακτηριστικά έλεγε ο Αριστοτέλης: *ἐπὶ Σωκράτους τοῦτο μὲν νύξήθη (τό ὀρίσασθαι τὴν οὐσίαν), τό δέ ζητεῖν τὰ περὶ φύσεως ἔληξε*²⁵.

Η φιλοσοφία συστηματοποιήθηκε κυρίως από τα μέσα του 5^{ου} αι. π.Χ. στις φιλοσοφικές σχολές των Αθηνών, με πρώτο τον Σωκράτη, βάση της σκέψης του οποίου ήταν ο άνθρωπος και σκοπός της η ηθική

²³ Ρούσου Ευαγγέλου: *Από τις κοσμογονίες στην κοσμολογία*, Περιοδικό *Δευκαλίων*, 1976, τ. 11.

²⁴ Παπαλεξάνδρου Κ. Θ., έ. α. σ. 35.

²⁵ Αυτόθι. Δηλαδή: *«Κατά την εποχή του Σωκράτους αυξήθηκε η προσπάθεια να ορισθεί η ουσία, αλλά έληξε η αναζήτηση περί της φύσεως».*

και πνευματική του βελτίωση. Με αυτά απέβη ο θεμελιωτής της συστηματικής φιλοσοφίας. Όπως έγραφε ο Κ.Θ. Παπαλεξάνδρου «Υπό του Σωκράτους διεμορφώθη συστηματικώς η ηθική, ως τελικός σκοπός και κορωνίς της φιλοσοφίας, συμφώνως προς την τάσιν του ελληνικού πνεύματος, τάσσοντος σκοπόν εις πάσαν σκέψιν και ενέργειαν και θέτοντος την φιλοσοφίαν εις αναζήτησιν κανόνων της δράσεως και της ζωής εν γένει του ανθρώπου»²⁶.

Πολλοί από τους φιλόσοφους της ελληνιστικής περιόδου έκαναν στροφή από την ηθική στην θρησκευτική άποψη, κυρίως λόγω των συνθηκών της εποχής. Παρ' όλο που η φιλοσοφία αμφισβήτησε κάθε είδους γνώση και παράλληλα παρείχε αρκετή στους ανθρώπους, οι απόψεις και τα ιδανικά που προτεινόταν ανά περιόδους οδήγησαν αρκετούς φιλόσοφους να θεωρούν ότι δεν είναι δυνατόν να πραγματοποιηθούν από έναν άνθρωπο και μόνο. Το αποτέλεσμα ήταν μέσα στη φιλοσοφία να δημιουργηθεί μία τάση η οποία έτεινε να αποδεχτεί την ύπαρξη ανώτερων δυνάμεων, προκειμένου να εκπληρωθεί η φιλοσοφική ηθική. Παραλλήλως, ήδη πολλές από τις φιλοσοφικές τάσεις αλλά και σχολές περιλάμβαναν θρησκευτικά στοιχεία στην διδασκαλία τους αλλά σαφώς και υπήρχαν εξαιρέσεις όπως οι Επικούρειοι²⁷.

Τελευταίο ρεύμα της αρχαίας ελληνικής φιλοσοφίας, το οποίο διαμορφώθηκε στην Αλεξάνδρεια της Αιγύπτου κατά τη διάρκεια του 3^{ου} αιώνα, κυρίως από τον Αμμώνιο Σακκά (174-242) και τον Πλωτίνο (205-

²⁶ Παπαλεξάνδρου Κ. Θ., έ. α. σ. 57.

²⁷ Windelband W.- Heimsöeth H., *Εγχειρίδιο ιστορίας της φιλοσοφίας*, Α' τόμος, Εκδόσεις Μορφωτικό Ίδρυμα Εθνικής Τραπέζης, Αθήνα 1980, σ. 245.

270), υπήρξε ο Νεοπλατωνισμός. Αποτελεί την ανάπλαση της διδασκαλίας του Πλάτωνος μαζί με ανατολικές μυστικιστικές δοξασίες στην Αλεξάνδρεια, και χρησιμοποιήθηκε στα νεότερα χρόνια για να διαχωρίσει την πλατωνική φιλοσοφία από την φιλοσοφική σκέψη των διαδόχων του. Διαπνεόταν από εκλεκτική, πολυθεϊστική σκέψη με αντικείμενο την μεταφυσική αναζήτηση και τον μυστικισμό και συνδύαζε την πλατωνική και την αριστοτελική φιλοσοφία με την ανατολική θεοσοφία και διάφορα ιουδαϊκά και χριστιανικά στοιχεία. Δέχθηκε επίσης την επίδραση και από την *ερμητική φιλοσοφία*, η οποία άκμασε κατά την περίοδο 250-550 και στη συνέχεια εξαφανίστηκε υπό την πίεση του Χριστιανισμού. Ο όρος προέρχεται από τον Ερμή τον Τρισμέγιστο, ο οποίος είναι ο σεληνιακός θεός Θωθ των Αιγυπτίων.

Αργότερα, μέσα στο πλαίσιο του βυζαντινού κόσμου, συνεχίστηκε αδιάσπαστη η παράδοση της ελληνικής φιλοσοφίας, παράδοση η οποία στη Δύση είχε διακοπεί από νωρίς. Σε αντίθεση με τη Δύση, στο Βυζάντιο διατηρήθηκε μια πνευματικότητα κοσμική, που προερχόταν δηλαδή από κοσμικούς φορείς, στους οποίους και στηριζόταν. Στο Βυζάντιο η ενασχόληση με τη φιλοσοφία, τα μαθηματικά, τη φυσική, την αστρονομία και τη γεωγραφία κατείχε σημαντική θέση στη διάνοηση αυτή και προς αυτήν στράφηκαν οι διανοούμενοι του Ισλάμ, αλλά και αργότερα στη Δύση οι Ουμανιστές της Αναγέννησης. Το τελευταίο σημαντικό μέλος της Σχολής της Αλεξανδρείας, ο Στέφανος ο Αλεξανδρεύς, κλήθηκε να ερμηνεύσει τον Πλάτωνα και τον Αριστοτέλη και να διδάξει αριθμητική, γεωμετρία, μουσική και αστρονομία στο Πανεπιστήμιο της Κωνσταντινού-

πολης, έναν αιώνα μετά το κλείσιμο των αθηναϊκών σχολών, κατά τη διάρκεια της βασιλείας του Ηρακλείου (610-641)²⁸.

Στην ελληνιστική εποχή, παρατηρεί ο Klaus Oehler, η έννοια της *ενέργειας* αναφέρεται στις ποικίλες δυνάμεις του κόσμου, που επιδρούν στον άνθρωπο και στο περιβάλλον του. Στην Παλαιά και την Καινή Διαθήκη η λέξη αυτή σημαίνει κυρίως τη δράση θεϊκών ή δαιμονικών δυνάμεων και χρησιμοποιείται κυρίως σε αναφορά με τη δραστηριότητα του Θεού ως Δημιουργού και Συντηρητή του κόσμου, καθώς και στην παρέμβασή του στην πορεία των γεγονότων, την εξουσία του Θεού στην Ιστορία. Στη βυζαντινή θεολογία, αντιθέτως, η *θεία ενέργεια* ταυτίζεται με τη *θεία χάρη*, πράγμα που έχει ως συνέπεια την αντιστροφή της πλατωνικής –αριστοτελικής σχέσης μεταξύ υπερβατικού και εμμενούς. Είναι ο Θεός εδώ συνεχίζει ο Oehler, που κινείται συγκαταβαίνοντας με την άφατη χάρη του²⁹. Η βυζαντινή θεολογία των ενεργειών βρήκε τη δογματική της ολοκλήρωση και κορύφωση στον άγιο Γρηγόριο τον Παλαμά (1296-1359).

Στα μεταγενέστερα χρόνια, παρακολουθώντας την κίνηση των ιδεών, θα παρατηρήσουμε ότι πορεύονται παράλληλως, και μερικές φορές μάλιστα συγκρούονται ισχυρά, δύο θεωρητικά αντίθετα ρεύματα, ο ιδεαλισμός και ο υλισμός. Σύμφωνα με τον πρώτο, όπως

²⁸ Oehler Klaus, *Η συνέχεια στην Ελληνική Φιλοσοφία από το τέλος της Αρχαιότητας ως την πώση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, στον τόμο Μεσαιωνική Φιλοσοφία. Ελληνικό Βυζάντιο και Λατινική Δύση. Σειρά Φιλοσοφία-Μελέτες 1*. Εκδόσεις Παρουσία, Αθήνα 2000, σ. 49.

²⁹ Oehler Klaus, *Η συνέχεια στην Ελληνική Φιλοσοφία από το τέλος της Αρχαιότητας ως την πώση της βυζαντινής αυτοκρατορίας*, έ.α. σσ. 60-61.

εμφανίζεται για πρώτη φορά με τον άγιο Θωμά τον Ακινάτη και έτυχε επεξεργασίας από τον Λάιμπνιτς και τον Μπερξόν, η πραγματικότητα είναι μια καθαρή ιδέα και επομένως δεν έχει καμία υλική υπόσταση. Το μόνο που μπορούμε να θεωρήσουμε ως σίγουρο είναι η ύπαρξη των σκέψεων και της αντίληψής μας. Αντιθέτως, ο υλισμός, η υλιστική ανάγνωση της πραγματικότητας, μας οδηγεί στην αντίθετη άκρη. Από τον Δημόκριτο ως τον Μαρξ, το πνεύμα, ο χώρος της σκέψης, δεν είναι παρά επιφαινόμενα της ύλης, έξω από την οποία δεν υπάρχει τίποτε. Με τους δρόμους που άνοιξε η κβαντική φυσική ακολούθησε μια καινούρια, ριζοσπαστική αναπαράσταση του κόσμου, σύμφωνα με την οποία σβήνει τα όρια ανάμεσα στην ύλη και το πνεύμα, ο μεταρραλισμός.

Η νθική

Αυτή η σύντομη περιήγηση στα διάφορα φιλοσοφικά συστήματα, που είναι γεννήματα της ανθρώπινης δίψας για γνώση της υπάρξεως, έχουν ιστορία χιλιάδων ετών και μαρτυρούν την ατέρμονη προσπάθεια του ανθρώπου να δώσει απαντήσεις σε συγκλονιστικά ερωτήματα, όπως: Ποιος είναι ο σκοπός της ζωής; Ποιο είναι το αίτιο της δημιουργίας του σύμπαντος; Ποια είναι η έκταση του σύμπαντος; Ποιος δημιούργησε το σύμπαν; Είναι το σύμπαν πεπερασμένο ή άπειρο; Τέτοια και άλλα παρόμοια ερωτήματα τέθηκαν στο νου και στα χείλη του ανθρώπου δια μέσου των αιώνων και αποτελούν τα πιο βασικά στοιχεία της αγωνίας και της φαντασίας κάθε ανθρώπου και κάθε Τέκτονος βεβαίως. Οι απαντήσεις που δόθηκαν, ή προτάθηκαν,

στα ερωτήματα και στις προσπάθειες κατανόησης του αγνώστου δεν υπήρξαν ποτέ ικανοποιητικές, ουσιαστικές, διαρκείς και απόλυτες. Αυτό μαρτυρούν οι καταγραφές της σκέψης, της φιλοσοφίας, της επιστήμης. Διαρκώς ανατρέπονται και τα ερωτήματα παραμένουν. Ο τρόπος με τον οποίο προσπάθησαν να απαντήσουν, αλλά και οι συγκεκριμένες απαντήσεις που έδωσαν στο διάβα των αιώνων οι σοφοί του κόσμου, αντανάκλα σε μεγάλο βαθμό τον πολιτισμό, τις θρησκευτικές αντιλήψεις και την κοινωνική ζωή των ανθρώπων κάθε γωνιάς της οικουμένης.

Προικισμένος ο άνθρωπος από τον Δημιουργό του με την μεγάλη δωρεά του λογικού και της σκέψεως και εφοδιασμένος συνάμα με την σφραγίδα της πλέον εκλεκτής ζώσας μορφής της δημιουργίας του δεν κληρονόμησε και το προνόμιο της τελειότητας ούτε τοποθετήθηκε στον επίγειο παράδεισο της οριστικής ευδαιμονίας και ευτυχίας του αλλά εγκαταστάθηκε στην τροχιά της αδιάκοπης τελειοποίησής του ακολουθώντας μια μακρά βιολογική εξελικτική πορεία.

Με το προνόμιο της δωρεάς του Μεγάλου Δημιουργού, του Θεού, αυτού που *αρχιτεκτόνησε* το Σύμπαν, κατά την Τεκτονική μας προσωδυμία του Μεγάλου Αρχιτέκτονα του Σύμπαντος, ο οποίος του χάρισε τη λογική και τη σκέψη, έχει αποκτήσει βέβαια τη δυνατότητα να προσεγγίσει τις ιδιότητες αυτές όχι όμως και να τις κατακτήσει. Η όσο το δυνατόν μεγαλύτερη προσέγγιση των ιδιοτήτων αυτών της θείας μορφής του Μεγάλου Δημιουργού του Σύμπαντος της Φύσεως υποδηλοί την επιστροφή του ανθρώπου δια μέσου της βιολογικής εξελικτικής πορείας του προς την τε-

λειότητα, προς την πηγή της εκπόρευσής του, δηλαδή προς τον Δημιουργό.

Ο Τεκτονισμός, ο οποίος αριθμεί αρκετούς αιώνες υπάρξεως ως κίνηση, έχει πνευματικό και ηθικό περιεχόμενο στην αντιμετώπιση του υπαρξιακού και ευρύτερα αλλά και βαθύτερα οντολογικού αυτού θέματος με τα απροσδιόριστα όρια, το οποίο ζούμε και μας απασχολεί. Είναι κατανοητό λοιπόν, ότι αυτό που θεωρείται ως ιδιόρρυθμο να χαρακτηρίζει τον Τεκτονισμό, είναι μόνον από την άποψη τακτικής της ηθικής και πνευματικής του δραστηριότητας. Αφορά στον καθορισμό ορισμένων ουσιαστικών στοιχείων εδραιώσεως της όλης οργάνωσης και ανάπτυξής του ως σήμερα, και από τη θέση της υπέρ των πενήντα ετών θητείας μας στον Τεκτονισμό γίνονται πληρέστερα αντιληπτά βέβαια αυτά τα ουσιαστικά, να το επαναλάβουμε, στοιχεία της Τεκτονικής τακτικής και της Τεκτονικής πρακτικής. Στοιχεία ηθικά κατά την συμπεριφορά προς τους άλλους, προς τους ομοίους μας, στοιχεία πνευματικά, που φθάνουν ως τον ύψιστο οραματισμό του Αιτίου της Δημιουργίας.

Σε κάθε καλό γλωσσικό λεξικό η αναζήτηση του όρου «ηθική» θα εύρει ως απάντηση ότι πρόκειται για το σύνολο των θεσμοθετημένων κανόνων μιας κοινωνίας, με τους οποίους καθορίζεται η συμπεριφορά των ατόμων έχοντας ως βάση το κοινωνικά αποδεκτό³⁰. Με άλλα λόγια πρόκειται για κατάσταση νοητική και ψυχολογική, η οποία ρυθμίζει την κοινωνική συμπεριφορά μας. Πρέπει όμως να κάνουμε μία

³⁰ www.greeklanguage.gr/greekLang/modern_greek/tools/lexica/triantafyllides/search.html?

βασική διάκριση, δίδασκε ο καθηγητής Ιωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος. Ήθος και ηθική σχετίζονται δίχως ποτέ να ταυτίζονται. Το ήθος, όσο υψηλό και αν είναι, πάντως θα παρουσιάζει μονόπλευρη εκτίμηση και πραγμάτωση της έννοιας του ανθρώπου, ενώ η ηθική, ως φιλοσοφική επιστήμη, ζητά να δώσει ολόπλευρη εκτίμηση της έννοιας του ανθρώπου ως δημιουργού των ηθικών και των άλλων αξιών της ζωής. Και σε άλλο σημείο έγραφε: «Η ηθική αξία, όσο κι αν η έδρα της είναι η προσωπικότητα, πραγματώνεται όμως μέσα στην κοινότητα των ανθρώπων, εκεί όπου υπάρχει απέναντι ο ένας στον άλλο, όπου το εγώ έχει ενώπιόν του το συ. Δεν είναι ούτε η προσωπικότητα αδέσμευτη από κοινωνία, ούτε φανερώνεται ποτέ το είναι της και η αξία της εξωκοινωνικά»³¹.

Ο άνθρωπος είναι κοινωνικό ον. Τούτο προκύπτει εμφανέστατα και από τις σημερινές εκδηλώσεις της ζωής του σε όλη την επιφάνεια του πλανήτη μας και από την μελέτη της ιστορίας του επίσης και κατά τους σκοτεινούς ακόμη και τους πολύ μακρινούς χρόνους, εκείνους τους οποίους αποκαλούν πρωτόγονους. Χωρίς καμία εξαίρεση το κατανοεί ο καθένας στην καθημερινή ζωή του, σε κάθε μορφής δραστηριότητά του, και εκείνοι ακόμη που ασκητεύουν, και αυτοί το ζουν στο καθεστώς μιας κοινοβιακής συνύπαρξης. Το αισθανόμαστε κατά τη διαρκή προσαρμογή μας προς τις συναφείς συνθήκες αυτής της προσαρμογής, ως υπάρξεις ζωικές, με τις ανάλογες αξιώσεις σε όλες τις βιωματικές περιπτώσεις. Το επιτάσσει η επιτέλεση του προορισμού μας, που φαίνεται και για μας τους

³¹ Θεοδωρακοπούλου Ι., σσ. 119.

ανθρώπους να είναι δικαίωση του είδους μας. Στην Ακολουθία του Μυστηρίου του Γάμου ακούγεται το χαρακτηριστικό: «ὁ ἐν ἀρχῇ πλάσας τὸν ἄνθρωπον, καὶ θέμενος αὐτὸν ὡς βασιλέα τῆς κτίσεως, καὶ εἰπών: Οὐ καλὸν εἶναι τὸν ἄνθρωπον μόνον ἐπὶ τῆς γῆς· ποιήσωμεν αὐτῷ βοηθὸν κατ' αὐτόν». Είναι ευνόητο ότι η ευχή είναι αποτέλεσμα εμπειρίας. Πραγματικά το ότι ο άνθρωπος δεν είναι καλό να μένει μόνος μαρτυρεί την κοινωνικότητά του.

Από τις σκέψεις αυτές προκύπτει ένα καίριο καινούριο ερώτημα: Είναι λοιπόν οι ηθικοί κανόνες, αυτοί οι κανόνες που ρυθμίζουν την κοινωνική συμπεριφορά μας έμφυτοι; Αυτή η ιδιότητα, η λογική ικανότητα, είναι στον άνθρωπο όπως το ένστικτο. Έτσι δηλαδή είναι πλασμένος ο άνθρωπος;

Για εμάς τους Τέκτονες, και μάλιστα ως κίνηση με φιλοσοφικές επιδράσεις και τάσεις, με φιλοσοφικούς προσανατολισμούς και φιλοσοφικές επιδιώξεις εμφανέστατες, βασική αντίληψη στο κεφάλαιο αυτό είναι, ότι πέραν του ενστίκτου το οποίο ρυθμίζει τη συμπεριφορά ενός ή κάθε αγελαίου ζώου, στις μεταξύ των ανθρώπων σχέσεις υπάρχει και μία άλλη κατάσταση περισσότερο νοητική. Αυτή είναι η λογική. Πρόκειται για την ικανότητα του ανθρώπου να μελετά τα διάφορα περιστατικά τα οποία σχετίζονται προς την ύπαρξή του, προς τη λειτουργία της ζωής του και να τα μελετά μάλιστα με μια ευρύτητα όχι απλώς πρακτική αλλά θεωρητική, δηλαδή με περίσκεψη και αποδεικτικά, σε βάθος, και να καταλήγει στις συμφερότερες, τις ορθότερες λύσεις. Η απάντηση υπάρχει και στηρίζεται στις υπερβατικές ενοράσεις του ανθρώπου, στη διαίσθηση κατά τη φιλοσοφία, παραδείγματος χάριν, του Μπερξόν, στις

υπερβατές ιδέες του Καντ, στις αποκαλύψεις κατά τη θρησκευτική ομολογία. Αυτή την έννοια των απόψεων και εντολών μεγάλων στοχαστών και αρχηγών θρησκείων του παρελθόντος πρέπει, να αποδώσουμε βασική μάλιστα μνεία στα τυπικά του Τεκτονισμού.

Η ορθή εκτίμηση της ατομικής υπόστασης και της θέσης μας στον χώρο της απέραντης φύσης ως Μύστη της Αλήθειας δημιουργεί μέσα μας το ευγενέστερο ανθρώπινο αίσθημα και το πολυτιμότερο αγαθό, την Αγάπη, την αστείρευτη πηγή αναγνώρισης και καθιέρωσης των φυσικών προνομίων της Ελευθερίας, της Ισότητας και της Αδελφότητας, στοιχεία τα οποία συνθέτουν και το έμβλημα της *Τεκτονικής Τριλογίας*.

Η Τεκτονική Ιδιότητα προϋποθέτει καθυπόταξη κάθε αντιδικίας και συζήτησης για το ανθρωπιστικού ιδεώδους της Τεκτονικής Τριλογίας και το φιλανθρωπικό μεγαλείο του ιδανικού αυτού. Το Τεκτονικό αυτό έμβλημα διαποτίζεται από θεόπνευστη σκέψη και καθοδηγείται από θεοκίνητη ενέργεια και θέληση.

Με τον τρόπο αυτόν ο Μύστης έχει τη δυνατότητα, ανεμπόδιστος από κάθε φραγμό πνευματικού σκοταδισμού, ανεπηρέαστος από τα σύννεφα της ψυχικής σύγχυσης και ανεξάρτητος από τις κατεστημένες θέσεις και συνήθειες, οι οποίες διέπουν την ζωή κάθε αμύπτου, ερευνά, μελετά και σπουδάζει το νόημα της ύπαρξής του και του σκοπού του βίου των ανθρώπων και θέτει με βεβαιότητα, με ασφάλεια και απόλυτη καθαρότητα τους στόχους της αποστολής του.

Όλη η μυστηριακή τέχνη που προηγήθηκε και η σύγχρονη μορφή της, ο Τεκτονισμός, είναι η επιστήμη της Σοφίας της ζωής και ο τέκτων και μύστης δεν τοποθέτησε ως ορόσημο τελικής επιτυχίας τη δική

του, την ατομική σωτηρία και τελείωσή του, αλλά ως σωτηρία ολόκληρου του γένους των ανθρώπων, της ανθρωπότητας ως συνόλου αρμονικής σύνθεσης και έμπνευσης του Μεγάλου Δημιουργού.

Ο Ι. Ν. Θεοδωρακόπουλος μας δίνει εμμέσως μιαν απάντηση: «Από το “Συμπόσιον” φαίνεται ακριβώς, πώς η φιλοσοφία έρχεται να ξυπνήσει την απόλυτη ηθική αξία που κρύβεται μέσα στην ψυχή του άλλου. Τούτο φαίνεται και από τον λόγο της Διοτίμας και τον λόγο του Αλκιβιάδη. Όμως το ξύπνημα για την απόλυτη αξία της ζωής του ανθρώπου, δηλαδή για την ανόθευτη σχέση του εγώ προς τον εαυτό του και προς το σύ, δεν μπορεί νάρθει μόνον από τη φιλοσοφία. Η Φιλοσοφία είναι μόνον μια μικρή βοήθεια. Αλλά και αυτή έρχεται μόνον όπου συμμετέχει και συντρέχει με όλη του την ψυχή ο άλλος»³².

Η Θέωση

Αλλά η ηθική δεν εξαναγκάζει τον άνθρωπο να ακολουθεί κάποιους κανόνες, ή κώδικες απαγορεύσεων. Δεν είναι κάτι σαν το δίκαιο. Ο ίδιος ο άνθρωπος αυταναγκάζεται να εύρει τον τρόπο που θα ενεργήσει. Δηλαδή ηθικά ο άνθρωπος είναι ελεύθερος, τίποτε δεν του επιβάλλεται από έξω και, όπως τονίζει ο Θεοδωρακόπουλος, ο ηθικός νόμος απευθύνεται προς την αυτενέργεια και την αυτοδημιουργία³³.

Όπως γράφει ένας σύγχρονος διανοητής: «Το υπερβατικό υφίσταται ενεργά σε κάθε συνθήκη που ξεπερνά την λογική της πρακτικής ανάγκης. Εξ ου και παραμένει

³² Θεοδωρακοπούλου Ι. Ν., έ.α. σσ. 153-154.

³³ Θεοδωρακοπούλου Ι. Ν., έ.α. σσ. 120-121.

εσχάτη πηγή του νοήματος, κατ' εξοχήν σημείο ηθικής αναφοράς. Μαζί του η πίστη κερδίζει σε υποκειμενικότητα, χωρίς να παραμορφώνεται η γνήσια θρησκευτικότητα. Θα έλεγα μάλιστα ότι το νέο αυτό βάθος της πίστεως αρδεύει ακριβώς την εσχατολογική ύπαρξη του ανθρώπου». Και συμπληρώνει ο ίδιος: «Το αγαθό είναι σκοπός υπερβατικός των πάντων. Χωρίς ατομικό υπερβατικό σκοπό η κοινωνική ιδεολογία εκτρέπεται πολύ εύκολα σε ολοκληρωτικό μεσσιανισμό. Αντιθέτως ο εσχατολογικός ουμανισμός στερεώνεται πέραν της βιολογικής δομής και της μηχανικής λογικής του ανθρώπου, στο εντός της ελευθερίας άτομο. Ελευθερία είναι η κατάφαση του μυστηρίου στην καρδιά μας, η απόφαση να αναλάβουμε ποιητικά τους εξωτερικούς προσδιορισμούς για να εισέλθουμε στο ιερό της ζωής»³⁴.

Αυτή λοιπόν η ηθική, η οποία ρυθμίζει ή πρέπει να ρυθμίζει τις σχέσεις με τους ομοίους μας, έχει καταγραφεί από τον Απόστολο Ματθαίο. Ο λόγος αποτελεί ξεκάθαρη εντολή του Ιησού, ο οποίος θυσιάστηκε επί του σταυρού για να αποδείξει ως πού φθάνει η αγάπη στον άνθρωπο: «Αγαπήσεις Κύριον τὸν Θεόν σου ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ ψυχῇ σου καὶ ἐν ὅλῃ τῇ διανοίᾳ σου. αὕτη ἐστὶ πρώτη καὶ μεγάλη ἐντολή. δευτέρα δὲ ὁμοία αὐτῇ· ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν. ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆται»³⁵. Δηλαδή το σημαντικότερο που μπορεί να κάνει ο άνθρωπος είναι να αγαπά τον Θεό με όλη την καρδιά και την ψυχή και τη διάνοιά του. Αλλά και κάτι ακόμα

³⁴ Ράμφου Στ.: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=160559> (15.08.2004)

³⁵ Ματθ. 22. 37-40

το ίδιο, ένα όμοιο, άλλο τόσο σπουδαίο: Να αγαπήσει τον πλησίον του, τον άλλο άνθρωπο, όπως τον εαυτό του. Διότι ο άνθρωπος είναι ένα κομμάτι από τον Θεό! Το τονίζει και ο Ψαλμωδός: «ἐγὼ εἶπα : ὑμεῖς θεοὶ ἐστε καὶ υἱοὶ Ὑψίστου πάντες»³⁶. Αλλά και στην Καινή Διαθήκη ευρίσκουμε το χωρίον «νῦν τέκνα θεοῦ ἐσμεν καὶ οὐπω ἐφανερώθη τί ἐσόμεθα, οἶδαμεν δέ ὅτι ἐάν φανερωθῇ ὅμοιοι αὐτῷ ἐσόμεθα ὅτι ὁψόμεθα αὐτόν καθὼς ἐστὶ»³⁷.

Η ιδέα της θέωσης δεν είναι αποκλειστικώς χριστιανική. Συναντάται και σε άλλες θρησκείες και προκύπτει και από φιλοσοφικά συστήματα. Αν συγκρίνουμε την εξέλιξη της ιδέας της θέωσης μεταξύ των Χριστιανών και των Νεοπλατωνικών θα παρατηρήσουμε, ότι οι Νεοπλατωνικοί δίνουν μεγάλη σημασία στην αξία του ανθρώπου. Θεωρούν ότι ο ανθρώπινος νους είναι ο θρόνος της θεότητας.

Σύμφωνα με τον Νεοπλατωνισμό, υπέρτατη οντολογική αρχή είναι το εν, που βρίσκεται πάνω από κάθε ύπαρξη και που γι' αυτό ονομαζόταν *υπερούσιο*. Από την ακτινοβολία του υπερουσίου παράγονται διαδοχικά ο νους, ο νοητός κόσμος των ιδεών, η ψυχή, η φύση και, τελευταία, η ύλη. Ο ηθικός προορισμός του ανθρώπου είναι να ανυψώσει και πάλι την εκπεσούσα από το υπερούσιο ένα ψυχή του και να επιτύχει την επανένωσή της μαζί του. Μοναδικό μέσον για αυτή την ανύψωση της ψυχής είναι ο ενάρετος βίος. Όταν η επανένωση αυτή ολοκληρωθεί, η ψυχή περιέρχεται σε κατάσταση έκστασης και ευδαιμονίας. Είναι πρόδηλη η επίδραση του βουδισμού στην διαμόρφωση

³⁶ Ψαλμός 81.1,5.

³⁷ Α' Ιωάννου 3, 2.

της φιλοσοφικής βάσης του Νεοπλατωνισμού. Και στις δύο περιπτώσεις, η συνέπεια της ένωσης της ανθρώπινης ψυχής με το θείο είναι η *νιρβάνα*³⁸.

Οι Χριστιανοί γνωρίζουμε την υφιστάμενη εξαιτίας της αμαρτίας απομάκρυνση από τον Θεό και έχουν ανάγκη της λύτρωσης δια του Ιησού Χριστού καθώς και των Μυστηρίων της Χάριτος. Κατά τον Πλωτίνο, ενυπάρχει στον άνθρωπο το «κέντρον ψυχής»³⁹, το οποίο παραδέχθηκαν ο Αριστοτέλης και άλλοι φιλόσοφοι μετά από αυτόν, ως νοῦν ποιητικόν χωριστόν, ἀμιγῆ, ἀπαθῆ και ως ἀκτιστο σημεῖο της ψυχής, μέσω του οποίου συντελείται η θέωση, αφού ο άνθρωπος υψώνεται προς τον Θεό μετά από πολλή άσκηση, προσευχή, ύψιστη αρετή και προσπάθεια⁴⁰.

Αυτό θέλει να εκφράσει με άλλα λόγια και ο Στ. Ράμφος λέγοντας «*Η τελείωση ανοίγει την ψυχή επειδή προσθέτει αγάπη στην πράξη μας. Τις βιοτικές ανάγκες μας αποφασίζει η υπέρλογη πραγματικότητας του πυρετού αυτής της ζωής. Δεν είναι το παν η ζωή· το παν είναι η πληρότητα της ζωής. Στερούμενοι υπερβατικού στόχου ενδέχεται να επιτύχωμε κοινωνική ισορροπία και ασφάλεια, μένουμε πάντως αιχμάλωτοι ενός ιδιοτελούς Εγώ. Όπου ανιδιοτέλεια εκεί έσχατο νόημα και όραμα ανώτερης ζωής*»⁴¹.

³⁸ Παπαδοπούλου Κωνσταντίνου Ν. (Πρωτ): «Ο Πλωτίνος και οι χριστιανοί θεολόγοι», στο «Αλεξανδρινός Αμπτός», Αφιέρωμα στη μνήμη του Ι. Μ. Χατζηφώτη, Έκδοση Πατριαρχικής Βιβλιοθήκης Πατριαρχείου Αλεξανδρείας, Πηγές και Τεκμήρια Πατριαρχικής Ιστορίας 3, Αλεξάνδρεια 2009, τ. Α', σ. 437-443.

³⁹ Πλωτίνου 6η Εννεάς 9, 8.

⁴⁰ Μητροπολίτου Κορίνθου Παντελεήμονος Καρανικόλα (†): *Χριστιανικόν Συμπόσιον*, εκδ. Βιβλιοπωλείον της Εστίας, Αθήνα 1967, σσ. 54-59 (στον ιστότοπο http://www.apostolikidiakonia.gr/GR_MAIN/catehism/theologia_zoi/themata.asp?cat=patr&NF=1&main=texts&file=2.htm)

⁴¹ Ράμφου Στ.: <http://www.tovima.gr/opinions/article/?aid=160559> (15.08.2004)

Ο Απόστολος Παύλος το έχει ήδη διατυπώσει απλούστερα στην προς Ρωμαίους Επιστολή του με δώδεκα και μόνον λέξεις: «*ἡ ἀγάπη τῷ πλησίον κακὸν οὐκ ἐργάζεται· πλήρωμα οὖν νόμου ἡ ἀγάπη*». Δηλαδή η αγάπη δεν κάνει κακό στον συνάνθρωπο. Διότι η αγάπη είναι η εφαρμογή της εντολής. Έχει προηγουμένως αναλύσει αυτό το σημείο λέγοντας ότι : «*Μηδενὶ μηδὲν ὀφείλετε εἰ μὴ τὸ ἀγαπᾶν ἀλλήλους. ὁ γὰρ ἀγαπῶν τὸν ἕτερον νόμον πεπλήρωκε· τὸ γὰρ οὐ μοιχεύσεις, οὐ φονεύσεις, οὐ κλέψεις, οὐκ ἐπιθυμήσεις, καὶ εἴ τις ἑτέρα ἐντολή, ἐν τούτῳ τῷ λόγῳ ἀνακεφαλαιοῦται, ἐν τῷ, ἀγαπήσεις τὸν πλησίον σου ὡς σεαυτόν*»⁴².

Ασφαλώς ο λόγος του Αποστόλου για το περιεχόμενο της αγάπης κορυφώνεται στην Προς Κορινθίους Α΄ Επιστολή του, στο κεφάλαιο 13, που έχει χαρακτηριστικά αποκληθεί Ύμνος της Αγάπης. Το απόσπασμα που ακολουθεί είναι σαφέστατο: «*... Ἡ ἀγάπη μακροθυμεῖ, χρηστεύεται, ἡ ἀγάπη οὐ ζηλοῖ, ἡ ἀγάπη οὐ περπερεύεται, οὐ φυσιοῦται, οὐκ ἀσχημονεῖ, οὐ ζητεῖ τὰ ἑαυτῆς, οὐ παροξύνεται, οὐ λογίζεται τὸ κακόν, οὐ χαίρει ἐπὶ τῇ ἀδικίᾳ, συγχαίρει δὲ τῇ ἀληθείᾳ· πάντα στέγει, πάντα πιστεύει, πάντα ἐλπίζει, πάντα ὑπομένει. ἡ ἀγάπη οὐδέποτε ἐκπίπτει ...*».

Σε εμάς του Τέκτονες η αγάπη είναι πρωταρχική ιδέα και ιδιότητα και βρίσκει καθημερινή συνεπή εφαρμογή. Υπαγορεύει ως καθήκον την άσκηση της αρετής, την αμοιβαίαν αρωγή και την αλληλεγγύη μεταξύ των ανθρώπων σε κάθε περίπτωση του βίου. Διδάσκει στα μέλη του να ζουν εντίμως, να αγαπούν τον πλησίον, να πράττουν το δίκαιον και να εργάζονται

⁴² Ρωμ. 13.10

αδιαλείπτως για τη βελτίωση και των ιδίων και των άλλων ανθρώπων, καθώς και για την ευημερία της κοινωνίας και όλης της ανθρωπότητας.

Περνώντας σε ένα τελείως διαφορετικό κόσμο, με άγνωστες σε πολλούς ανθρώπους του Δυτικού κόσμου αντιλήψεις, στον ισλαμικό μυστικισμό, που είναι γνωστός ως σουφισμός, θα ρίξουμε μια ματιά στη σκέψη και στην άποψή του για το Υπέρτατο Όν του περιφημότερου από τους μυστικούς ποιητές του Ισλάμ, τον Τζαλαλαντίν Ρούμι (Jalāl ad-Dīn Rūmī). Ο σουφισμός, σύμφωνα με την παράδοση (sunna), θεωρεί ότι υπάρχει μεγάλη αντίθεση μεταξύ Θεού και κόσμου. Η σχέση μεταξύ Θεού και κόσμου, Θεού και ανθρώπου, είναι σχέση μεταξύ Κυρίου και δούλου, Δεσπότη και υποτελούς. Ο Θεός είναι ο δημιουργός του κόσμου, ο απόλυτος κυρίαρχος αυτού και ύψιστος νομοθέτης⁴³.

Ασφαλώς χρειάζεται να μακρύνει πολύ ο λόγος για να εισαγάγουμε τον αναγνώστη στη σκέψη του σουφικού μυστικισμού. Αυτό που ενδιαφέρει στο σημείο αυτό τη δική μας μελέτη είναι, αυτό που γράφει ο μελετητής, ότι δηλαδή το ιδεώδες τέρμα που περιγράφει ο Ρούμι στα ποιητικά του έργα, είναι το όραμα της αναζήτησης της μιας αιώνιας ψυχής και ο πόθος της ένωσης μαζί της. Με τον τρόπο αυτόν οι μυστικοί αισθάνονται ότι βαθιά μέσα στην καρδιά τους λάμπει το φως του Θεού σαν σε μια θάλασσα χωρίς όρια. Βιώνοντας την εμπειρία της θείας παρουσίας, αισθάνονται συγκίνηση

⁴³ Ζιάκα Γρηγορίου: *Ο Μυστικός ποιητής Maulānā Jalāladdīn Rūmī και η διδασκαλία του*. Εκδ. Π. Πουρναρά, Θεσσαλονίκη 1987, σ. 17. Η μελέτη του ειδικού καθηγητή Γρηγ. Ζιάκα, στην οποία στηρίζεται η αναφορά μας τούτη, θα χρoσίμευε πολύ σε όποιον θα ήθελε να εισέλθει βαθύτερα στο τεράστιο αυτό θέμα.

και παραχωρούν στο ἓν ὃν τις εἰκόνες ὅλων των εξωτερικῶν πραγμάτων, τα οποία λατρεύει ο ἄνθρωπος. Διαλύουν τους εαυτούς τους μέσα στο πέλαγος του ενός, διότι αισθάνονται ὅτι ἡ θέλησή τους, ἡ ἐπαρσή τους, ἡ φανυλότητά τους τοὺς αλλοτριώνει ἀπὸ τὴν ἀλήθεια.

Ἡ ἀγάπη τους πρὸς τὸν Θεὸ τους κάνει νὰ θυσιά-
ζουν σ' Αὐτόν τὴν ὑπαρξή τους καὶ ἐτσι ἔχουν τὴ δυ-
νατότητα νὰ πληροφοροῦνται τὰ μυστικά μονοπάτια
πὺ οδγοῦν πρὸς τὸν αἰῶνιο σκοπὸ αὐτῆς τῆς αρμο-
νίας. Με τὴν ἀγάπη τους αισθάνονται ἐνότητα μετὰ
τους καὶ με τὸν Θεό. Δὲν γνωρίζουν κακὸ ἢ καλὸ διότι
αὐτὰ δὲν ὑπάρχουν στὸν ἓνα. Ἐνα χαρακτηριστικὸ τε-
τράστιχο τοῦ Ρούμι εἶναι τὸ ἀκόλουθο:

*Στὴν ἀρχὴ ἡ ψυχὴ σου καὶ ἡ ψυχὴ μου ἦσαν μόνον ἐν·
Ἡ ἐμφάνισή μου καὶ ἡ ἐμφάνισή σου, ἡ ἐξαφάνισή μου
καὶ ἡ ἐξαφάνισή σου,
Θα ἦταν ἀναληθές νὰ ομιλῶ γιὰ δικό μου καὶ δικό σου.
Μετὰξὺ μας ἐπαψε νὰ ὑπάρχει τὸ ἐγὼ καὶ τὸ σὺ⁴⁴.*

Στὴν ὥς σήμερα ἀνέλιξή μας στὸν Τεκτονισμό, κατὰ
τὶς μυήσεις καὶ κατὰ τὶς ἀναλυτικὲς διδασκαλίες των
τυπικῶν μας, ἔχουμε αἰσθανθεῖ τὴν ἀπόλυτη, ἀλλὰ καὶ
με ποικιλότητες ἐκφάνσεις, σημασία τῆς ἀγάπης πρὸς
τὸν ἄνθρωπο. Συγχρόνως βιώνουμε τὴν ἐπίδραση τῆς
ἀνέκφραστης δύναμης τοῦ θεοῦ, ἡ ὁποία εἶναι ἀρρη-
κτα συνδεδεμένη με τὴν ὑπαρξή μας ἀπὸ τὴ γέννησή
μας καὶ σε κάθε λεπτομέρεια τοῦ βίου, σε κάθε δραστη-
ριότητα, εἴτε ἐνσυνείδητα εἴτε ἀσυνείδητα, ὥς τὸ τέλος
τῆς ἐπίγειας παρουσίας μας.

⁴⁴ Ζιάκα Γρηγορίου, ἐ.α. σ. 93-95.

Από την μύησή μας στον πρώτο βαθμό έχουμε επισημάνει και το έχουμε πάντοτε κατά νουν ότι είναι στόχος μας, θεμελιακός και ουσιαστικός, την ηθική μας αρτίωση, την ηθική μας ολοκλήρωση. Αυτό είναι με άλλα λόγια, πιο αναλυτικά, η πλήρης συναίσθηση του κοινωνικού μας χρέους, σε όλο το μυστικό, το υπερβατικό βάθος, το μήκος και το πλάτος του ανθρώπινου προορισμού μας. Είναι φανερό, είναι επιτακτική, είναι αυτονόητη η ανάγκη της σύμπραξης όλων μας, κατά την κοινή εκπλήρωση του προορισμού μας.

Βεβαίως, συχνά κατά την πορεία για την πραγμάτωση του σκοπού, ο οποίος μας έχει τεθεί, παρουσιάζονται σοβαροί προβληματισμοί και διαταράσσεται ο ρυθμός και η ταχύτητα των ενεργειών που είναι σκόπιμες για την επιτυχία των τεθέντων στόχων. Ανθρώπινο βεβαίως το σφάλειν αλλά και λογική, αναγκαία η προσπάθεια να ξεπεραστούν τα εμπόδια, να λυθούν τα προβλήματα, ώστε να καταλήξουμε στο αίσιο τέρμα και στην ολοκλήρωση του έργου μας αλλά και στις λεπτομέρειες των ανθρωπίνων δραστηριοτήτων μας.

Ο Τεκτονισμός υπολογίζει με βαρύτητα και επισημαίνει αυτή τη λογική προϋπόθεση σε κάθε περίπτωση προβληματισμών και δυσχερειών που κατά καιρούς παρουσιάζονται. Το σύστημά μας μάς προσφέρει τη δυνατότητα, διεγείρει και ορισμένες εσωτερικές δυνάμεις, εφ' όσον προχωρούμε σε μια πληρέστερη συνείδηση της ευρύτατης ιδεολογίας του, δυνάμεις που ακριβώς απορρέουν από αυτή τη μυστική αιτία, τη μυστική πηγή της υπάρξεώς μας, μια πηγή οπωσδήποτε ακαθόριστη ως προς το βάθος αλλά ομολογουμένως συγκλονιστική. Τότε ανοίγουμε πλατιά με ζέση και ένταση προς τους άλλους την αγκαλιά μας.

απλωνόμαστε προς εκείνους από τους οποίους προ-
ερχόμαστε, προς εκείνους που προήλθαν από εμάς,
προς εκείνους που βρίσκονται κοντά μας αλλά και
προς εκείνους που είναι μακρύτερα αλλά που συνδέο-
νται άμεσα μαζί μας, στενά, στενότερα, κινούνται στις
ίδιες με εμάς ατραπούς, έχουν τις ίδιες ανησυχίες και
τους ίδιους οραματισμούς με εμάς, βαδίζουν με υπο-
μονή και επιμονή, αδιάκοπα, σταθερά και αταλάντευ-
τα αλλά και ακούραστα για τον ίδιο σκοπό.

Ο Τεκτονισμός τοποθετεί στην κορυφή των απαραί-
τητων για κάθε μέλος του την αγάπη. Έτσι νιώθουμε,
έτσι βιώνουμε την αγάπη, για την οποία ήδη μιλήσαμε.
Την αγάπη που είναι θεία επιταγή και αναγκαιότητα για
τη συνέχιση της πορείας μας επάνω στη γη. Είναι συ-
ναίσθημα που έρχεται βαθιά από την ψυχή μας, πηγαία,
ανόθευτα, συναίσθημα που πλημμυρίζει την ύπαρξη
και την συνεπαίρνει, την εμπνέει και τη φωτίζει με φως
θείο, την καθαρίζει και της προσφέρει ομορφιά και δύ-
ναμη να πετάξει, όπως έχει πει ο ποιητής:

*«Μες στις ερημιάς τ' αγέρι / όλ' αγιάζουνε μεμιάς /
Πιάνεις του Θεού το χέρι / και στα κύματα ακουμπάς /σαν
αγριοπεριστέρι»⁴⁵.*

Βεβαίως δεν είναι θεωρητικά λίγοι εκείνοι οι οποί-
οι δεν θέλουν να αποδεχθούν τούτη την Αλήθεια. Κα-
ταβάλλουν μάλιστα προσπάθειες να δίδουν την εντύ-
πωση ότι αποτελούν την πλειονότητα, όσοι προσπα-
θούν να πείσουν τους άλλους για την ανυπαρξία της
υπερβατικής δυνάμεως και της επίδρασής της στον

⁴⁵ Ελύτη Οδυσσέα: *Το ερημονήσι*, (από *Τα Ρω του Έρωτα*) Ίκαρος 1972.

κόσμο μας. Αρνούνται μάλιστα με σαθρά στοιχεία την ιστορικότητα του Χριστού. Είναι όμως ασφαλώς γνωστόν, ότι οι άνθρωποι, από τα βάθη του χρόνου, προσπαθώντας να διεισδύσουν στα άδυτα μεταφυσικά ερωτήματα και να τους δώσουν επαρκείς απαντήσεις βρίσκονται πάντοτε σε αδιέξοδα.

Πολύ χαρακτηριστικά, μία από τις μεγαλύτερες μορφές της ανθρώπινης διανόησης, ο Ηράκλειτος ο Εφέσιος, ένας ανεπανάληπτος εκπρόσωπος του πνεύματος της Οικουμένης, υποστήριζε ότι ο κόσμος, δεν αποκαλύπτεται άμεσα στον καθένα, διότι του αρέσει να κρύβεται, όπως δηλώνεται με το απόσπασμα 123, το οποίο διασώζεται από τον Θεμίστιο⁴⁶: «*φύσις δὲ καθ' Ἡράκλειτον κρύπτεσθαι φιλεῖ*»⁴⁷ και το απόσπασμα 54, που διασώζεται από τον Ιππόλυτο⁴⁸ «*ἀρμονίη ἀφανὴς φανερῆς κρείττων*»⁴⁹. Στα αποσπάσματα αυτά είναι ολοφάνερη η αντιδιαστολή της ουσίας των φαινομένων από την επιφανειακή και αυταπόδεικτη. Η αντίληψη, ο λόγος και οι ενέργειες βάσει της αληθούς γνώσης της φύσης και των νόμων που διέπουν τα πάντα, είναι σωφροσύνη, αρετή και σοφία.

Πολύ αργότερα ο Πλωτίνος δίδασκε ότι υφίσταται στον άνθρωπο το κέντρον ψυχῆς. Αυτό το «κέντρον ψυχῆς» το παραδέχθηκε ο Αριστοτέλης και μετά από αυτόν άλλοι, ως «*νοῦν ποιητικόν χωριστόν, ἀμιγῆ, ἀπαθῆ*» και ως άκτιστο σημείο της ψυχῆς, μέσω του οποίου, ο άνθρωπος υψώνεται προς τον Θεό, συντελείται η θέωση. Αλλά στον Χριστιανισμό δεν υπάρχει κάτι άκτι-

⁴⁶ Θεμιστίου, Λόγος 5.

⁴⁷ Δηλαδή: «Ο Ηράκλειτος έλεγε ότι η φύση αρέσκεται να κρύβεται».

⁴⁸ Ιππολύτου, Κατά πασών αίρέσεων έλεγχος IX 9.

⁴⁹ Δηλαδή: «Η αρμονία που κρύβεται είναι καλύτερη της φανεράς».

στον στον νου ή στην ψυχή του ανθρώπου αλλά είναι όλα κτιστά και δημιουργήματα του Θεού και ο άνθρωπος θεούται μετά από πολλή άσκηση, προσευχή, ύψιστη αρετή και προσπάθεια, λαμβάνοντας τη θέωση ως δώρο της χάριτος του ενανθρωπήσαντος Χριστού⁵⁰.

Είναι γνωστό ότι για την επίτευξη της ύψιστης φώτισης και μύησης του ανθρώπου απαιτείται η συνεχής αναζήτηση των εσωτερικών πηγών του μύστη, η οποία επιτυγχάνεται με τη μύηση και το διαλογισμό και με το δίχως σταματημό αγώνα για να ξεπεραστεί ο εαυτός του. Τον αγώνα, λοιπόν, διαλέγει και ο Ηράκλειτος ως δρόμο μύησης. Γνωρίζει ότι η προσπάθεια είναι επίπονη, αλλά δεν δειλιάζει. Άλλωστε «Χρυσὸν γὰρ οἱ διζήμενοι γῆν πολλὴν ὀρύσσουσι καὶ εὐρίσκουσιν ὀλίγον»⁵¹.

Απόψεις σύγχρονων φιλοσοφικών ρευμάτων

Σύμφωνα με αντίθετες απόψεις, όπως του Γερμανού Εδμόνδου Χούσερλ (Edmont Husserl, 1859-1938), ο οποίος υπήρξε ιδρυτής της Φαινομενολογίας, ο άνθρωπος της εποχής μας, από τον σχεδόν θρησκευτικό σεβασμό που τρέφει προς την επιστημονική γνώση, λησμονεί ότι θεμέλιο της γνώσης αυτής είναι η προεγνωστική και προεπιστημονική γνώση, η οποία κακώς θεωρείται ως προβαθμίδα της άλλης. Ο ίδιος μελετά όσα προσφέρονται αμέσως στην ενόραση, γεγονός που έδωσε το όνομα στη μέθοδο

⁵⁰ Μητροπολίτου Κορίνθου Παντελεήμονος Καρανικόλα (†): *Χριστιανικόν Συμπόσιον*, έ.α. σσ. 54-59.

⁵¹ Δηλαδή: «Όσοι ζητούν να βγάλουν χρυσάφι σκάβουν πολύ τη γη αλλά βρίσκουν λίγο».

του, και προσπαθεί να συλλάβει τις ουσίες, μέσα στα τυχαία και τα εμπειρικά γεγονότα, απευθείας με την ενόραση, που κατατείνουν να καταστήσουν φανερή την πρώτη αρχή κάθε πραγματικότητας. Όπως σημειώνει ο Κ. Θ. Παπαλεξάνδρου, με τη φαινομενολογική αναγωγή, ο άνθρωπος φθάνει στη σφαίρα της καθαρής υποκειμενικότητας, η οποία μόνον έχει απόλυτη και αδιαμφισβήτητη ύπαρξη. Ο εξωτερικός κόσμος των αντικειμενικώς υφισταμένων όντων ευρίσκεται σε απόσταση από τον άνθρωπο. Εκείνο με το οποίο ο άνθρωπος ευρίσκεται σε άμεση επαφή είναι η ίδια του ατομική ύπαρξη⁵².

Μαθητής και διάδοχος του Έντμουντ Χούσερλ στην έδρα της Φιλοσοφίας στο Πανεπιστήμιο του Φράιμπουργκ (Freiburg) υπήρξε ο Μάρτιν Χάιντεγκερ (Martin Heidegger 1889-1976). Γερμανός φιλόσοφος, μια από τις σημαντικότερες αλλά και αμφισβητούμενες προσωπικότητες του 20^{ου} αιώνα, επηρέασε ένα από τα σημαντικότερα φιλοσοφικά ρεύματα της σύγχρονης εποχής, τον *υπαρξισμό*, και δημιούργησε φανατικούς υποστηρικτές αλλά και επικριτές. Τούτος υποστήριξε, όπως έγραφε και ο Παπαλεξάνδρου, ότι η παρουσία του ανθρώπου είναι ανεξήγητη, αδικαιολόγητη, παράλογη και όλη η περιπέτεια τερματίζεται στην άβυσσο του θανάτου. Από αυτά προέρχεται και η απαισιοδοξία του, από αυτά και η αθεΐα του. Δεν αρνείται ρητά τον θεό, δεν τον πολεμεί όπως ο Φρίντιχ Νίτσε (Friedrich Wilhelm Nietzsche 1844-1900), αλλά δεν θέτει και ζήτημα θεού. Ο θεός είναι γι' αυτόν νεκρός⁵³.

⁵² Παπαλεξάνδρου Κ. Θ.: *Συνοπτική Ιστορία Φιλοσοφίας*, Αθήναι 1969³, σ. 238.

⁵³ Παπαλεξάνδρου Κ. Θ., έ.α. σ. 252.

Ένας άλλος πολύ γνωστός φιλόσοφος των νεότερων χρόνων, τον οποίον έχουν αποκαλέσει «Πάπα του Υπαρξισμού», ο Γάλλος Ιωάννης-Παύλος Σαρτρ (Jean-Paul Sartre 1905-1980), θεωρεί ότι στον άνθρωπο το βασικό στοιχείο είναι το σώμα. Δεν υπάρχει παρά μόνο αυτό. Όλα τα άλλα είναι μηδέν και σιωπή. Απορρίπτει την ιδέα της ψυχής και δεν παραδέχεται την πνευματική ζωή. Εκείνο που υπάρχει είναι μια απόλυτη και απρόσωπη συνείδηση, από την οποία προέρχεται ο κόσμος και τα εγώ μέσα στον κόσμο. Η υπόσταση αυτή είναι μια ακατέργαστη πυκνότητα, θολή, κλεισμένη στον εαυτό της, που δεν έχει ούτε αιτία ούτε σκοπό. Ορισμένα στοιχεία αυτής της πραγματικότητας, οι άνθρωποι οργανισμοί, έχουν την ανεξήγητη ιδιότητα να στέκονται έξω από αυτήν και να μας δίνουν μια έννοιά της. Με τον τρόπο αυτό γεννιέται ο ειδικός άνθρωπος κόσμος, έγραφε στο σημαντικότερο βιβλίο του *«Το είναι και το μηδέν»*, ο Σάρτρ⁵⁴.

Θα ήταν παράλειψη αν σε μια τέτοια αναφορά σε φιλοσοφικά ρεύματα δεν αναφερόταν ο Ερρίκος Μπερξόν (Henri Bergson 1859-1941), ο άνθρωπος που συνέβαλε περισσότερο από κάθε άλλον στον κλονισμό των υλιστικών θεωριών τόσο στη Γαλλία όσο και αλλού και άσκησε τεράστια επιρροή στην πνευματική και καλλιτεχνική κίνηση. Ο Ζαν Γκιτόν (Jean Guilton 1901-1999) στο βιβλίο που συνέγραψε μαζί με τα δίδυμα αδέρφια Γκρίσκα και τον Ιγκόρ Μπογκντάνοφ (Grichka & Igor (Bogdanoff 1949-) *«Θεός και επιστήμη. Προς τον μεταρραλισμό»* σημείωνε ότι ο Μπερξόν το 1912 έγραφε σε ένα φίλο του Ιησουί-

⁵⁴ Παπαλεξάνδρου Κ. Θ., έ.α. σ. 252-253.

τη πως είχε την ελπίδα, ότι οι σκέψεις που εξέθετε στο δοκίμιό του *Υλη και Μνήμη* θα καθιστούσαν απτή την πραγματικότητα του πνεύματος, και πως από όλα αυτά εξάγεται με φυσικότητα η ιδέα ενός Θεού δημιουργού και ελεύθερου, παραγωγού τόσο της ύλης όσο και της ζωής. Ο Κ. Θ. Παπαλεξάνδρου παραθέτει ένα απόσπασμα της σκέψης του, το οποίο εκτός του ότι είναι πολύ περιεκτικό ως προς την θεωρία του, είναι και πολύ λυρικό στην έκφρασή του, το ακόλουθο: «Οί μεγάλοι ἐν ἀγαθότητι ἄνθρωποι καὶ ἰδιαίτερα ἐκεῖνοι τῶν ὁποίων ὁ ἐφευρετικός καὶ ἀπλοῦς ἥρωισμός ἐχάραξε νέας τρίβους εἰς τὴν ἀρετὴν, ἀποκαλύπτουν τὴν μεταφυσικὴν ἀλήθειαν, παρ' ὅτι ἴστανται εἰς τὸ ὕψιστον τῆς ἐξελίξεως, εὐρίσκονται ἐγγύτατα τῶν ἀρχῶν της καὶ καθιστῶσιν αἰσθητὴν εἰς τὰ ὄμματα ἡμῶν τὴν ἐκ βάθους ἐρχομένην ἐνόρμησιν. Ἄς τοὺς προσέξωμεν, ἅς προσπαθήσωμεν νὰ δοκιμάσωμεν, διὰ τῆς συμπαθείας, ὅ,τι αὐτοὶ αἰσθάνονται καὶ νὰ εἰσδύσωμεν οὕτω, διὰ τῆς διαισθήσεως, μέχρις αὐτῆς ταύτης τῆς ἀρχῆς τῆς ζωῆς. Διὰ νὰ εἰσχωρήσωμεν εἰς τὰ μυστήρια τῶν ἐγκάτων, χρειάζεται νὰ ἀτενίσωμεν πρὸς τὰ ὕψη. Τό ἐν τῷ κέντρῳ τῆς γῆς πῦρ ἐμφανίζεται μόνον εἰς τὰς κορυφὰς τῶν ἡφαιστείων»⁵⁵.

Εξετάσαμε ακροθιγώς κάποια φιλοσοφικά συστήματα, τα οποία δογματίζουν σχετικά με την ιδέα του αγαθού χωρίς να έχουν ως γενική τους αρχή αυτή την πρωταρχική ιδέα αλλά άλλες δευτερεύουσες, τις οποίες ανάγουν κατόπιν σε γενικές και δογματίζουν, όπως ο Ιμμανουέλ Καντ (Immanuel Kant 1724-1804) ή ο Άρθουρ Σοπενχάουερ (Arthur Schopenhauer 1788-1860). Θεωρούμε ότι μας καλύπτει απολύτως η απο-

⁵⁵ Παπαλεξάνδρου Κ. Θ., έ.α. σ. 215.

ψη του Ι. Ν. Θεοδωρακοπούλου, ο οποίος δίδασκε ότι: «Μόνον όταν το σύστημα των ηθικών αρχών της ζωής στηρίζεται στην ιδέα του αγαθού, μόνον τότε δεν κινδυνεύουμε να δογματίσουμε ούτε και να κλείσουμε διά παντός το σύστημα των ηθικών αξιών» και επίσης ότι: «Η ιδέα του αγαθού ως δεσμευτική αρχή των πράξεων, των μικρών και των μεγάλων ηθικών αγωνισμάτων των ανθρώπων, είναι αιωνία αρχή πέραν από την παροδικότητα και την χρονικότητα των ανθρώπων και των καιρών»⁵⁶. Είναι βέβαια γνωστό και αποδεκτό γενικώς, ότι οι ηθικές αρχές δεν είναι ανεπτυγμένες κατά τον ίδιο τρόπο σε όλους τους ανθρώπους. Ο Πλάτων με την ρήση «ουδείς εκών κακός αλλά δι' ἑξίν πονηράν καί ἀπαίδευτον», με άλλα λόγια κανείς δεν είναι κακός με την θέλησή του αλλά φέρεται με κακία εξ αιτίας των εσωτερικών παρορμήσεων και ἑλλειψης παιδείας. Δυστυχώς υπάρχουν και οι άφρονες, όσοι δεν ἔλαβαν σωστή παιδεία, όσοι ἔγιναν κακοί, συχνά παρά τη θέλησή τους.

Ο Απόστολος των Εθνών τέλος αναφορικά με το θέμα αυτό δήλωνε: «*ἡμεῖς δὲ οὐ τὸ πνεῦμα τοῦ κόσμου ἐλάβομεν, ἀλλὰ τὸ Πνεῦμα τὸ ἐκ τοῦ Θεοῦ, ἵνα εἰδῶμεν τὰ ὑπὸ τοῦ Θεοῦ χαρισθέντα ἡμῖν. ἃ καὶ λαλοῦμεν οὐκ ἐν διδακτοῖς ἀνθρωπίνης σοφίας λόγοις, ἀλλ' ἐν διδακτοῖς Πνεύματος Ἁγίου, πνευματικοῖς πνευματικὰ συγκρίνοντες*». Με άλλα λόγια εμεῖς δεν λάβαμε το κοσμικό πνεῦμα ἀλλὰ το Πνεῦμα το ἅγιο, το οποίο λάβαμε ἀπὸ τον Θεό για να δούμε ὅσα μας χάρισε Εκείνος. Γι' αὐτό και δεν ομιλοῦμε με λόγια κοσμικῆς σοφίας ἀλλὰ με ἐκεῖνα που διδαχθήκαμε ἀπὸ το Πνεῦμα⁵⁷.

⁵⁶ Θεοδωρακοπούλου Ι. Ν., ἑ.α. σσ. 330-331.

⁵⁷ Προς Κορινθ. Α' 2,12-14.

Πάντως ο δογματισμός, τόσο των σχολαστικών όσο και των θετικιστών, ευθύνεται για το χάσμα ανάμεσα στη γνώση και την υπέρβαση. Πέρα από το χώρο του διαμορφωμένου παρόντος υπάρχει ένας άλλος τεράστιος και κατά τεκμήριο άγνωστος χώρος του βιολογικού, διανοητικού και κοινωνικού μέλλοντος. Αν δεχόταν κάποιος τον υλικό ντετερμινισμό και τον επεκτείνουμε σε όλα τα επίπεδα του ανθρωπίνου πολιτισμού, γράφει ο Ηλίας Φιλιππίδης, τότε δεν υπάρχει πρόβλημα διάστασης ανάμεσα στη γνώση και την υπέρβαση. Το άγνωστο στην περίπτωση αυτή έχει τον χαρακτήρα του μη εισέτι γνωστού, της «α-λήθειας (α-λήθης)», όπως θα έλεγε χαρακτηριστικά ο Μάρτιν Χάιντεγκερ⁵⁸. Όμως το άγνωστο, ως αδιαμόρφωτη και απρογραμματίστη κατάσταση, απαιτεί μια πρόσθετη δραστηριοποίηση της νόησης και της αίσθησης πέρα από την αντίληψη του υπάρχοντος. Έτσι, η σκέψη γίνεται η προ-κατάληψη του μέλλοντος να υπάρξει. Η υπέρβαση ως χρονική προ-κατάληψη έχει έναν έμμεσο χαρακτήρα, καθώς ενσωματώνεται στην προοπτική του χρόνου και την εξέλιξη. Η υπέρβαση ως άμεση προσπέλαση έχει μεταφυσικό χαρακτήρα, καθώς ο άνθρωπος επιδιώκει να ζήσει το μέλλον μέσα στο παρόν και το άγνωστο μέσα στο γνωστό⁵⁹.

⁵⁸ Μουστάκη Γ.-Γκάιγκερ Ρ.-Φιλιππίδη Ηλ.: *Σχέση Θρησκείας και Επιστήμης*. Εκδόσεις Ι. Σιδέρη, Αθήνα 1986, σσ. 51-52.

⁵⁹ Μουστάκη Γ.-Γκάιγκερ Ρ.-Φιλιππίδη Ηλ., *αυτόθι*.

Ο ΛΟΓΟΣ

Ο Τεκτονισμός, για να αναφερθούμε συγχρόνως σε ένα λογικό συσχετισμό και στο δεύτερο από τα προβλήματα που θίξαμε ήδη, έχει αποφανθεί στο κεφάλαιο αυτό με ένα τρόπο συναρπαστικά αποφθεγματικό. Σε Τυπικό του Βαθμού γίνεται αναφορά για την πεποίθηση των Ιπποτών του Ηλίου με περίπου τα ακόλουθα λόγια: «Οι Ιππότες του Ηλίου απέκτησαν την πεποίθηση ότι ο Θεός είναι Άπειρος, Αιώνιος και Ασύλληπτος, ότι το Ορατό είναι εκδήλωση του Αοράτου, ότι ο Ορθός Λόγος είναι το Απόλυτον και ότι η Αναλογία είναι το κλειδί για κάθε Ασύλληπτο». Εν τέλει ο Τεκτονισμός αποφαινεται ότι: «Σε κάθε νέο βαθμό ελπίζαμε να εύρουμε τον χαμένο Λόγο, αλλά πάντοτε διαπιστώναμε ότι απογοιτευόμαστε Από αυτά διδαχθήκαμε, ότι η γνώση μας είναι πάντοτε ατελής και ότι ουδέποτε θα δυνηθούμε να γνωρίσουμε το Απόλυτο».

Έχει διατυπωθεί η άποψη, ότι κατ' αρχήν ο Λόγος είναι του ανθρώπου ενώ το Πνεύμα είναι του Θεού. Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί δραστικά τον νου και τον λογισμό του προκειμένου να ανακαλύψει την αλήθεια των πραγμάτων. Αλλά ο Λόγος χαρίστηκε στον άνθρωπο και επομένως η πηγή του βρίσκεται εκτός αυτού. Ο προφήτης, έγραφε ο Χρήστος Μαλεβίτης,

είναι όργανο, δια του οποίου το Πνεύμα φανερώνει την αλήθεια του. «Το Πνεύμα είναι του Θεού», τονίζει και προσθέτει, ότι «Πρόκειται για μια αυτόβουλη ρήξη του κλοιού του κόσμου και είσδυση του Πνεύματος στον κόσμο. Το Πνεύμα αποκαλύπτει τον εντελώς άλλο κόσμο του στον άνθρωπο και τον καλεί σε ανάλογη μεταμόρφωση της υπάρξεώς του. Πρόκειται για γεγονός την άπειρη σημασία του οποίου τη σημασία δεν είναι δυνατόν να αποτιμήσουμε⁶⁰.

Αναζητώντας το σημείο εκείνο, στο οποίο συντελέσθηκε η γέννηση της φιλοσοφίας και της πνευματικής θρησκείας θα σταθούμε εκεί όπου ο φιλόσοφος, υπερβαίνοντας τον κόσμο, ανακάλυψε το Έν, και ο προφήτης υπερβαίνοντας τα «πνεύματα» ανακάλυψε τον Ένα Θεό. Πρόκειται, μας λέγει ο Μαλεβίτσκις, για ποιοτική μεταστοιχείωση της ανθρώπινης ύπαρξης, η οποία πάτησε «έκτός του κόσμου, έκεϊθεν του κόσμου». Με άλλα λόγια πραγματοποίησε, όπως είπε ο Πλάτων, το μεγάλο άλμα προς το επέκεινα. Βέβαια, την υπέρβαση αυτή δεν είναι δυνατόν να την επιτύχει ο καθένας. Μεγάλοι φιλόσοφοι και μεγάλοι προφύτες, σε αποκαλυπτικές στιγμές ήσαν εκείνοι που το κατόρθωσαν⁶¹.

Εδώ στεκόμαστε και πάλι στον Ηράκλειτο και μνημονεύουμε ένα σχόλιο που διατυπώθηκε για τη σκέψη του σχετικά με το Έν. Παραλείποντας τις λεπτομέρειες που προηγούνται στην ανάλυση, στεκόμαστε στην ουσία της άποψης του μεγάλου γερμανού φιλοσόφου του προηγούμενου αιώνα, για τον οποίο ήδη έγινε αναφορά, για το περιεχόμενο

⁶⁰ Μαλεβίτσκις Χρήστου: *Φιλοσοφία και Θρησκεία*. Εκδ. «Παρουσία», σσ. 200-202.

⁶¹ Μαλεβίτσκις Χρήστου, έ.α. σ. 204-205.

του αποσπάσματος 50 του Ηρακλείτου στο οποίο υποστηρίζει: οὐκ ἐμοῦ, ἀλλὰ τοῦ λόγου ἀκούσαντας ὁμολογεῖν σοφόν ἐστὶν ἔν πάντα εἶναι.

Ο Heidegger, γράφει ο Γεώργιος Ν. Μανιάτης, «θεωρεί πολύ σωστά ότι στον Ηράκλειτο ο λόγος αποτελεί το ἐόν, τὸ εἶναι τῶν ὄντων, κι ότι κατά την αυγή της Δυτικής σκέψης αυτό το *Εἶναι* έλαμψε από τον Ηράκλειτο μέσα στην ελληνική γλώσσα ως ο Λόγος, μία γλώσσα που είναι φωνή σημαντική, δηλαδή σημαίνει κάτι σημαντικό, δηλαδή το *Εἶναι*. Αλλά η λάμψη της αστραπής της όμως έλαμψε για λίγο και καλύφθηκε πάλι στα σκοτεινά άδυτα του *Εἶναι*. Με αυτή την καταπληκτική οντολογική του ερμηνευτική ο Heidegger αναγνωρίζει σωστά την ύπαρξη του *Εἶναι* στον Ηράκλειτο, και την σημαντική φωνή του, που φώτισε όλη την πρώιμη ελληνική σκέψη, διαβλέποντας εμφανώς στο απόσπασμα την κοσμική ταυτότητα ἐν πάντα, κι αιτιολογώντας την ορθά οντολογικώς στη φύση του *Εἶναι*»⁶².

Ασφαλώς δεν είναι δυνατόν να ταυτισθεί η έννοια του που ευρίσκεται στην αρχή του *Κατά Ιωάννη* Ευαγγελίου: «Ἐν ἀρχῇ ἦν ὁ Λόγος, καὶ ὁ Λόγος ἦν πρὸς τὸν Θεόν, καὶ Θεὸς ἦν ὁ Λόγος». Ο Λόγος του Ιωάννη που έρχεται από τον Σταυρό, είναι ο Λόγος της αιώνιας ζωής και της Σωτηρίας του κόσμου, ενώ ο Λόγος του Ηρακλείτου δεν είναι άλλος από την φύση, που είναι ό,τι εκδηλώνεται, η εμφάνιση του *Εἶναι*⁶³. Ο Richard G. Geldard, σχολιάζοντας

⁶² Μανιάτη Γεωργίου Ν.: *Η μεταβολή και η ταυτότητα στη φιλοσοφία του Ηράκλειτου*. Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2001, σ. 245.

⁶³ Βλ. σχετικά, Heidegger Martin, *Introduction à la metaphysique*, Paris 1958.

τον Λόγο ως θεϊκό δημιουργό και συνεκτική παρουσία που χαρακτηρίζει τη χριστιανική χρήση του όρου, υποστηρίζει ότι ο Λόγος στον Ιωάννη ταυτίζεται με τον Χριστό, επειδή ο Ευαγγελιστής, γράφοντας στα ελληνικά, «εξισώνει τον Χριστό με τον Λόγο, ο οποίος δημιουργεί και διατηρεί το σύμπαν. Αυτός ο συσχετισμός», συμπληρώνει ο Geldard, «στηρίζει την άποψη ότι οι Έλληνες λόγιοι του 1^{ου} αιώνα προφανώς είχαν συνδέσει τον Λόγο με τον Χριστό ως Λόγο του Θεού που διατηρεί τον κόσμο», και προσθέτει ότι «ο Λόγος δεν είναι επινόηση του Ηρακλείτου αλλά αντίθετα έχει μακραίωνη ιστορία και έγινε προσιτός στην ανθρώπινη συνειδητότητα με τη μορφή μιας σειράς εικόνων υπερβατικότητας»⁶⁴.

Η ελληνική θέση για το Λόγο δεν πρέπει να συγχέεται με τον Λόγο του Ιωάννη που είναι ο ενσαρκωμένος υιός του Πατέρα-Θεού, του Πάνσοφου νου, υποστηρίζει και ο Κώστας Θανασουλόπουλος, ομότιμος καθηγητής του ΑΠΘ. Ο Ηράκλειτος συνέλαβε και εξέφρασε το νόημα της ολότητας του κόσμου, την ολότητα που είναι αιώνια και καθόλου δημιούργημα ενός υπερβατικού όντος, ενώ, αντίθετα, η βιβλική θεολογία, και κατ' επέκταση η χριστιανική, πιστεύει σε ένα κόσμο που δημιουργήθηκε από το μηδέν από έναν εξωσυμπαντικό, πάνσοφο και ασφαλώς υπερβατικό Θεό, αυτόν που έκανε όλους τους ευφυείς σχεδιασμούς, σύμφωνα με τη σημερινή ορολογία. Μια θεία πρόνοια που κυβερνά τον κόσμο έξω από το

⁶⁴ Geldard R., *Ηράκλειτος: «ο σκοτεινός» φιλόσοφος*. Μτφρ. Σοφία Λειβαδοπούλου. Εκδ. Αρχέτυπο, Αθήνα 2003, σ. 49.

Σύμπαν, που έχει λόγο για τον τρόπο συμπεριφοράς και διαβίωσης των επί της γης, κι όπου τυχόν αλλού, πλασμάτων, που ρυθμίζει τις ζωές και την τύχη τους.

Ο Κ. Θανασουλόπουλος επεξηγεί ότι ο Λόγος του Ευαγγελίου είναι αυτός ο ίδιος ο θεός προσωποπαγής (... και θεός *ην* ο Λόγος) και ενσαρκωμένος με τη μορφή του υιού. Ο Λόγος του ευαγγελιστή είναι αυτός που δημιουργεί τα πάντα αναλλοίωτα στο διηνεκές. Αντίθετα ο λόγος του Ηρακλείτου υπάρχει μέσα στην ουσία του συμπαντικού γίνεσθαι που βρίσκεται σε διαρκή κίνηση, αναζήτηση διαφορετικών μορφών και αλλαγή των υφισταμένων, σε μια διαρκή, εξελικτική δημιουργία, νέων τελειότερων μορφών. Ένας Λόγος άυλος, α-προσωποπαγής, διάχυτος σε κάθε μόριο του Σύμπαντος, αφού *ἐν πάντα εἶναι*⁶⁵. Ο καθηγητής καταλήγει ότι η μελέτη της έννοιας των δύο Λόγων αποδεικνύει με απόλυτη σαφήνεια την εννοιολογική διαφορά ανάμεσα στον Λόγο του Ηρακλείτου και τον Λόγο του Ευαγγελιστή.⁶⁶ Ο πρώτος αναφέρεται σε μια φυσική υπερδύναμη που ξεκινάει και λειτουργεί με τους συμπαντικούς νόμους και διέπει το αέναο γίνεσθαι και ο δεύτερος σε έναν υπερβατικό θεό, ο οποίος δημιουργεί και κυβερνά το Σύμπαν.

Ο Λόγος, μας λέγει ο Αξελός, είναι το ίδιο το σύμπαν που πορεύεται σε μια γνώση. «Όπως δεν μπορούμε να ανατρέξουμε στο πριν από τον Χρόνο, έτσι δεν μπορούμε να ανατρέξουμε στο πριν από τον Λόγο. Ο Λόγος διατρέχει τον Χρόνο και

⁶⁵ Θανασουλόπουλου Κώστα Κ.: *Η χαώδης διαφορά φιλοσοφίας-θεολογίας*. Δαυλός 306(2007):21363-21370.

⁶⁶ Θανασουλόπουλου Κώστα Κ., *αυτόθι*.

είναι από τη φύση του αιώνιος. Αποτελεί τελικά την ουσία, τη σημασία του σύμπαντος»⁶⁷.

Από τα ωραιότερα κομμάτια που γράφθηκαν για τα αποσπάσματα του Ηρακλείτου είναι το ακόλουθο που διαβάσαμε στον Geldard για την ξηρή ψυχή. Δωρικό στην έκφραση, αναζητεί με παρατηρητικότητα το βάθος του πνεύματος του φιλοσόφου από την Έφεσο και αυτά που αντιλαμβάνεται τα προσφέρει λιτά, με ποιητική και φιλοσοφική συνάμα διάθεση, που εκπλήττει τον αναγνώστη και τον κάνει να γίνει κοινωνός του μεγαλείου της σκέψης του. Γράφει λοιπόν ότι: «Από τη στιγμή που θα κατανοήσουμε πλήρως πως η ξηρή (πύρινη) ψυχή μάς προσφέρει τη δυνατότητα να συμμετέχουμε στη σοφία και στη δύναμη του Λόγου, μπροστά μας απλώνεται, μέσα από την άρνηση (απόφασις), μια απρόσκοπτη εικόνα της απεριόριστης φύσης της ψυχής. Κατανοούμε πως είναι καλύτερα να μην ακολουθήσουμε ένα γήινο μονοπάτι στην πορεία της αναζήτησής μας. Αντίθετα νιώθουμε σίγουροι πως το αντικείμενο της ύπαρξης δεν έχει όρια. Αυτό που βιώνουμε μπορεί να έχει όρια αλλά η ψυχή η οποία μορφοποιεί το ανθρώπινο ήθος δεν έχει κανένα. Ο Λόγος υπάρχει στο άπειρο»⁶⁸.

Με συντομία ας αναφερθούμε εδώ σε αυτά που αναφέρει ο Πλάτων, αναπτύσσοντας στην *Πολιτεία* (514α-515α) το θέμα της σπηλιάς. Πρόκειται για ρωμαλέα και ταυτόχρονα ποιητική σύλληψη της ιδέας του αγαθού, το οποίο όπως γράφει, «είναι η τελευταία

⁶⁷ Αξελού Κ.: *Ο Ηράκλειτος και η Φιλοσοφία*. Μτφρ. Δ. Δημητριάδης. Εκδόσεις Εξάντας, Αθήνα 1974, σ. 69.

⁶⁸ Geldard Richard, *Ηράκλειτος, ο «Σκοτεινός» Φιλόσοφος*, έ.α. σ. 125.

στην περιοχή του γνωστού και μετά βίας διακρίνεται, όταν όμως τη διακρίνει κάποιος δεν μπορεί να μη συλλογισθεί, ότι αυτή είναι η αιτία για όλα γενικώς τα ορθά και τα καλά πράγματα, γεννώντας μέσα στον ορατό κόσμο το φως και τον κύριο του φωτός, γιατί και μέσα στον νοητό κόσμο εκείνη είναι που διευθύνει και προσφέρει την αλήθεια και τον νου και ότι πρέπει να την ατενίσει οπωσδήποτε αυτός, που εννοεί να πράττει με σύνεση τόσο στην ιδιωτική του ζωή όσο και στη δημόσια».

Η ΔΗΜΙΟΥΡΓΙΑ

Αν περάσουμε σε έναν άλλο χώρο, το χώρο της χριστιανικής θεολογίας, όπου, όπως συζητείται, έχει αρχίσει προσπάθεια για να ξαναφέρει τη χαμένη ελπίδα, να αναδείξει την προσδοκία ως μόνη δυνατότητα ύπαρξης και ζωής, μέσα από ειλικρινείς επιστημονικές και άλλες διεργασίες. Σχετικά, ο καθηγητής Χρυσόστομος Σταμούλης υποστηρίζει, ότι η θέση του Μεγάλου Βασιλείου «Οὐ γάρ ἐλαττοῦται ἡ ἐπὶ τοῖς μεγίστοις ἔκπληξις, ἐπειδὴν ὁ τρόπος καθ' ὃν γίνεται τι τῶν παραδόξων ἐξευρεθῇ»⁶⁹, σχετίζεται σαφώς με την αναζήτηση ερμηνείας του τρόπου με τον οποίο ἤλθε στην ύπαρξη τόσο ο κόσμος γενικότερα, όσο και ο άνθρωπος ειδικότερα. Στην αρχή αυτής της πορείας βρίσκεται οπωσδήποτε η παράδοση όπως προκύπτει από τη «μυθική» διήγηση της Γενέσεως. «Ο συμβολικός χαρακτήρας της διήγησης και η συμβολική ερμηνεία του αποτελούν πλέον κοινή κατάκτηση και αποτελεί το ζητούμενο της νέας επιστημονικής αναζήτησης, που επιβάλλει η υπαρξιακή αγωνία ενός τρόπου που

⁶⁹ Μεγάλου Βασιλείου *Εἰς τὴν Εξαήμερον*, Ομιλία Α', 10. (PG 29, 25A) Δηλαδή: «δεν μειώνεται διόλου ο θαυμασμός μας για τα μεγαλεία της Δημιουργίας αν ανακαλυφθῇ με την έρευνα ο τρόπος με τον οποίον ἐγίνε κάτι ἀπὸ αὐτὰ τα θαυμάσια».

διαλέγεται δραματικά με τα αγαθά, επιστημονικά και άλλα, που γεννά ο σύγχρονος πολιτισμός»⁷⁰.

Ασφαλώς ο Χρ. Σταμούλης αναπτύσσει στις σελίδες που ακολουθούν εκείνες τις οποίες παρακολουθήσαμε εδώ, ένα άλλο θέμα, που μας παραπέμπει σε ατραπούς που δεν ενδιαφέρουν στο σημείο αυτό τη σκέψη μας. Δεν μπορούμε όμως να εγκαταλείψουμε το πολύ πρωτότυπο και ενδιαφέρον αυτό βιβλίο του χωρίς να σταθούμε σε ένα ακόμη σημείο, το οποίο συνεχίζει όσα αναφέρθηκαν νωρίτερα στο πόνημά μας τούτο. Παραθέτει λοιπόν ένα απόσπασμα από το έργο ενός σημαντικού θεολόγου του 20^{ου} αι., του Πρωτ. Ιωάννου Ρωμανίδη, όπου σημειώνει μεταξύ άλλων τα ακόλουθα: «Ο Χριστός είπε ότι τό Πνεῦμα τό Ἅγιο θά εἶναι ἐκεῖνο πού θά μᾶς ὁδηγήσει στήν πλήρη ἀλήθεια. Προηγουμένως ὅμως, πρίν δηλαδή ἀπό αὐτό, εἶπε ὅτι ἂν ἔχετε ἀγάπη μεταξύ σας, ἐγώ καί ὁ πατέρας μου θά ἔλθω-με καί θά κατοικήσουμε μέσα σας, καθώς ἐπίσης εἶπε ὅτι, τώρα μέ βλέπετε, ἀλλά ἀργότερα δέν θά μέ βλέπετε. Ἀλλά ἂν ἔχετε ἀγάπη πάλι θά μέ βλέπετε. Καί τό Πνεῦμα θά ἔλθῃ καί θά κατοικήσῃ μέσα σας καί θά σᾶς ὁδηγήσῃ εἰς πᾶσαν τήν ἀλήθειαν».

Από όσα διατυπώθηκαν ήδη γίνεται πολύπλευρα φανερό το βαθύτερο και συγκλονιστικότερο νόημα, η ουσία των πνευματικών μας αναζητήσεων: Όσο και να επιζητούμε το απόλυτο, όσο και να το πλησιάζουμε, όσοι διακαώς το επιζητούμε τόσο και πιο δύσκολος θα γίνεται ο αγώνας μας. αλλά και κάτι ακόμα πιο σημαντικό και θετικό. Προκύπτει το ηθικό μας χρέος

⁷⁰ Σταμούλη Χρυσοστόμου Α.: *Έρως και θάνατος*. Εκδόσεις Ακρίτας, Αθήνα 2009, σσ. 219-223

ως οργάνων πλέον μιας βεβαίας και βαρυσήμαντης αποστολής. Από την άποψη αυτή τα κείμενα του τυπικού μας, οι επίσημες διαβεβαιώσεις μας με τις ρητές ηθικές και κοινωνικές υποχρεώσεις που καθορίζουν, επισημαίνουν με χαρακτηριστική αναλυτικότητα τις επιδιώξεις του τεκτονισμού στον τομέα αυτόν.

Μία άλλη ηθική αρχή, την οποία ο Τεκτονισμός θεωρεί μεταξύ των σπουδαιότερων, είναι η ελευθερία. Ένας πολύ μεγάλος, αν όχι ο μεγαλύτερος ρώσος στοχαστής του 20^{ου} αιώνα, ο Νικόλαος Μπερντιάεφ (Nikolai Alexandrovich Berdyaev 1874-1948), με το έργο του «Πνεύμα και Ελευθερία», που είναι μια θεωρία της ελευθερίας και μια θεωρία της κοινωνίας, καταλύει δεσμά και εγκαθιδρύει δεσμούς, όπως χαρακτηριστικά παρατηρεί ο καθηγητής Μάριος Μπέγζος⁷¹.

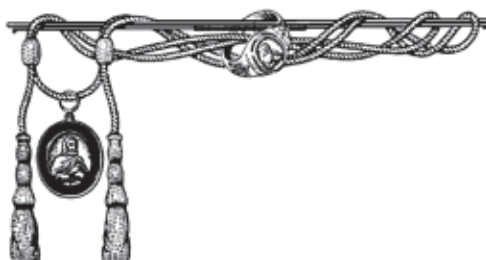
Η «πνευματικότητα είναι μια κατάσταση στην οποία ενώνονται το θείο και το ανθρώπινο», δήλωνε ο ρώσος διανοητής και υποστήριζε, ότι το πνεύμα ελευθερώνει αλλά και ενώνει. «Η ελευθερία χρειάζεται», έγραφε, «αλλά δεν αρκεί μόνη της, διότι θα οδηγήσει στη μοναξιά και στην απομόνωση, και έτσι η ελευθερία θα καταλήξει στην κόλαση. Ο παράδεισος, που μας οδηγεί το πνεύμα, είναι η ενότητα, μια κοινότητα, μια νέα κοινωνία. Με το πνεύμα απελευθερωνόμαστε από τη σκλαβιά της φύσης, της ανάγκης, της αντικειμενικότητας, των απρόσωπων θεσμών, των ανόπτων εσμών». Συμπληρώνοντας αυτή την άποψη διευκρινίζει: «Τον κίνδυνο που διατρέχει η ελευθερία μας να εκφυλισθεί σε εγωπαθή μοναξιά θα εξουδετερώσει το πνεύμα πάλι επιτελώντας την άλλη λειτουργία του: καθιδρύει νέους

⁷¹ Μπέγζου Μάριου, έ.α. σ. 116.

δεσμούς, συνιστά άλλους θεσμούς, ενοποιεί, ενώνει, και ενίζει τον άνθρωπο με το Άλλο του. Και αυτό το Άλλο του ανθρώπου, είναι κάθε ον εκτός αυτού, δηλαδή ο Θεός, ο συνάνθρωπος, η κοινωνία, ο κόσμος, η φύση, κ.λπ.»⁷².

Σε άλλο μήκος κύματος και σε μια τελείως διαφορετική εποχή από εκείνη του Μπερντιάεφ, ο Χρυσόστομος Σταμούλης, με τρόπο ποιητικό και φιλοσοφικό, οπωσδήποτε απόλυτα προσωπικό, γράφει πως δεν μπορούμε να πιστεύουμε πλέον σήμερα, ότι η ελευθερία είναι ένα ευπαθές άνθος, το οποίο επιβιώνει μέσα σε μια γυάλα, υπό συγκεκριμένες συνθήκες. «Η ελευθερία αποτελεί, ή καλύτερα συνιστά, τραγική και δραματική αλήθεια του είναι μας, που αναμετράται συνεχώς εδώ και τώρα, με τους καιρούς των τεσσάρων εποχών του παρελθόντος, εντός των οποίων -οπωσδήποτε όχι εκτός- ασκείται, αλλά και με τον αλαφιασμένο καιρό του παρόντος που στέκεται ανήμπορος και εκστατικός μπροστά στην καινούρια μέρα που ξημέρωσε και χωρά στις εικοσιτέσσερις ώρες της, τις τέσσερις εποχές ενός ολόκληρου χρόνου»⁷³.

⁷² Μπέζου Μάριου, έ.α. σ. 121.

⁷³ Σταμούλη Χρυσόστομου Α., 268.

Η ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ

Αν θέλαμε τώρα να ακούσουμε και έναν ακόμα ποιητή, ίσως θα αισθανόμαστε πιο κοντά μας τον λόγο του Χαίλντερλιν (Johann Christian Friedrich Hölderlin, 1770-1843), του περίφημου γερμανού λυρικού ποιητή, για τον οποίο ο Μάρτιν Χάιντεγκερ έγραψε ότι συμβολίζει αυτή καθ' εαυτή την «ουσία της ποιήσεως», και ο έλληνας μελετητής του έργου του, ο Βασίλειος Ι. Λαζανάς, τον τοποθέτησε δίπλα στους μεγάλους ποιητές της ανθρωπότητας, αυτών που υψώνονται ως «στύλοι πυρός», των ποιητών που στάθηκαν οι καθοδηγητές, οι εμπνευστές και οι παιδαγωγοί και, συγχρόνως, οι παραμυθητές και οι συμπαραστάτες των λαών κατά τις κρίσιμες ώρες τους. Ο Χαίλντερλιν, λοιπόν, πιστεύει ότι, η ελευθερία καλλιεργεί την αμοιβαία αγάπη και τον σεβασμό. Αυτή σφυρηλατεί αυθόρμητους δεσμούς μεταξύ των ανθρώπων. Όταν εισέβαλε ο πολιτισμός κατέστρεψε βαθμιαία την αμοιβαία αγάπη μεταξύ των ανθρώπων. Και τότε η ελευθερία αποσύρθηκε. Η ελευθερία είναι ο καρπός της αγάπης. Ο άνθρωπος που αγαπά τον πλησίον του, που ενδιαφέρεται για την ευτυχία της ολότητας, αυτός θα σέβεται, ασφαλώς και τα δικαιώματά του. Η ελευθερία δεν είναι η σύγχυση, η ακατα-

στασία, ο θόρυβος, η αναρχία, η ασυδοσία. Η ελευθερία προϋποθέτει νόμους, οι οποίοι είναι αποτέλεσμα καθολικής αποδοχής. Είναι «σύγκλιση ἐπὶ τῷ αὐτῷ» ελευθέρων, αυθορμητῶν βουλήσεων⁷⁴. Βέβαια τα ποιήματά του για την ελευθερία έχουν γραφεί υπό την επήρεια των γεγονότων της Γαλλικής Επανάστασης, αλλά δεν παύουν να έχουν γενική αναφορά.

Σε έναν άλλο χώρο, τελείως διαφορετικό μεταφερόμαστε τώρα διαβάζοντας πως έχει διατυπωθεί η άποψη ότι κανείς δεν έχει υπερασπιστεί τόσο πολύ την ανθρώπινη ελευθερία και δεν της έχει αποδώσει τόσο σπουδαίο ρόλο στο έργο της σωτηρίας του ανθρώπου όσο ο άγιος Μάξιμος ο Ομολογητής, ο οποίος, έχει χαρακτηριστεί ως ο «θεολόγος της ελευθερίας»⁷⁵. Η ελευθερία, όπως συχνά τονίζεται στο έργο του αγίου, διέπει το έργο της δημιουργίας, η οποία στο σύνολό της συνιστά πράξη και βίωμα ελευθερίας, που πηγάζει από την άπειρη αγάπη του Δημιουργού προς τα δημιουργήματά Του⁷⁶. Κατά τον άγιο Μάξιμο, η ελευθερία είναι η *αυτεξούσιος κίνησις της νοεράς ζωής*⁷⁷. Για τον λόγο αυτό, η ανθρώπινη φύση, που δεν είναι δυνατό να χάσει εντελώς τη λογική της ουσία, δεν μπορεί να στερηθεί και την ελευθερία της. Η έμφυτη τάση του ανθρώπου για την ελευθερία τον ωθεί στον Χριστό, ως χορηγό και αγωγό αυτής. Είναι

⁷⁴ Λαζανά Βασιλείου Ι.: *Friedrich Hölderlin*, Αθήναι 1984, σσ. 48-49.

⁷⁵ Στανιλοάε Δημητρίου Πρωτ.: *Μυσταγωγία αγίου Μαξίμου Ομολογητού* (εισαγωγή-σχόλια), Αθήνα 1973, σ. 44, και σσ. 49-64.

⁷⁶ Θεοσέμνης μοναχής: *Άνθρωπος και κόσμος. Η διαλεκτική της κοσμολογίας του αγίου Μαξίμου του Ομολογητού και της αισχύλειας θεώρησης του πεπρωμένου*. Έκδοση Ι. Μ. Χρυσοπηγής, Χανιά 2010, σ. 127.

⁷⁷ Θεοσέμνης μοναχής, έ.α. σημ. σ. 130.

η απάντηση στο κάλεσμα του σαρκωθέντος Θεού, το δεκτικό εν Χριστῷ άνοιγμα, η αποδοχή του θείου δώρου της ελευθερίας εκούσια και στο μέτρο που ο κάθε άνθρωπος θέλει να το αποδεχθεί»⁷⁸.

Μία άλλη ενδιαφέρουσα διάσταση της ελευθερίας είναι εκείνη που αναδύεται στο πλαίσιο των ηθικών αντινομιών. Η ηθική είναι κατ' εξοχήν ανθρώπινο κατόρθωμα, δίδασκε ο Ιωάννης Ν. Θεοδωρακόπουλος. Πρέπει ο άνθρωπος να κερδίσει την ελευθερία του για να χαρακτηριστεί ηθικό ον, διαφορετικά θα είναι ηθικώς αδιάφορος. Στο σημείο αυτό βρίσκεται ακριβώς το νόημα, η ουσία της ανθρώπινης ελευθερίας και της συνακόλουθης σ' αυτήν ανθρώπινης μοίρας, ότι μόνος του ο καθένας, ύστερα από προσωπικό, εσωτερικό αγώνα, προχωρεί πέρα από εκεί που τον άφησε η φύση, αλλά και χωρίς να είναι δυνατόν να υπερνικήσει ολοκληρωτικά τη μοίρα του⁷⁹. Η ελευθερία είναι η κινητή στάθμη, όπου είναι δυνατόν να φθάσει ο άνθρωπος, καθώς αντιμετωπίζεται με όλα τα άλλα ελατήρια της ζωής του. Το ύψος της στάθμης αυτής είναι κινητό προς τα πάνω και προς τα κάτω και δεν είναι ποτέ σταθερό. Επομένως, συμπεραίνει ο ίδιος, η ελευθερία είναι η ίδια, από μόνη της αγωνιστική. Η ηθική αξία του κάθε ανθρώπου, δηλαδή η στάθμη της ελευθερίας του, είναι προσωπικό του κατόρθωμα, αποτέλεσμα της δικής του πάλης.

Αυτή η πάλη, για την οποία κάνει λόγο ο νεοέλληνας φιλόσοφος, πρέπει να είναι διαρκής. Ο άνθρωπος καλείται να διατηρεί διαρκώς άγρυπνο μέσα του

⁷⁸ Αυτόθι.

⁷⁹ Θεοδωρακοπούλου Ιωαν. Ι., έ.α. σ. 171.

τον ηθικό νόμο. Το χαρακτηριστικό γνώρισμα της ηθικής ελευθερίας είναι ότι ανά πάσα στιγμή καλείται ο καθένας να υπερνικήσει μέσα του την ηθική ανωνομία, τη σύγκρουση του φυσικού με τον ηθικό νόμο. Δεν είναι η ελευθερία μέγεθος σταθερό. Μειώνεται και αυξάνεται, όπως και η πλάνη και αντίθετα από την αμαρτία και την λύτρωση που είναι εξ αρχής αμετακίνητα⁸⁰. Επομένως ο τελικός σκοπός του ανθρώπου δεν επιτυγχάνεται με ένα και μόνο κατόρθωμα, διότι η ελευθερία του ανθρώπου δεν υπάρχει, γίνεται, κερδίζεται. Ο άνθρωπος είναι μια κινούμενη ελευθερία μία «γένεσις εις ουσίαν», όπως θα έλεγε ο Πλάτων. Με άλλα λόγια κίνηση από το μη είναι στο είναι, από την ανελευθερία στη ελευθερία⁸¹.

Έχει μεγάλο ενδιαφέρον και η αντιπαράθεση που κάνει ο Θεοδωρακόπουλος μεταξύ του άκρατου ασκητισμού και της ηθικής ελευθερίας. Ο άκρατος ασκητισμός δεν διαχειρίζεται τα πάθη αλλά τα εξοντώνει, τα εξαγοράζει με την απραξία. Αλλά η απραξία δεν είναι αρετή, διότι η αρετή είναι γενικά πράξη. Φέρνει και διάφορα σχετικά παραδείγματα ηθικής προσωπικότητας, από τα οποία θα περιοριστούμε εδώ σε δύο.

Το πρώτο είναι ο Σωκράτης, που έχει στο νου του τα «αιώνια πρότυπα, τις μπιτέρες-ιδέες, αλλά από το άλλο μέρος γνωρίζει καλά, ότι η θεότητα είναι επέκεινα και των ιδεών, της ουσίας, είναι υπερούσια, και είναι “μόλις γνωστή” δηλαδή με μόχθο προσιτή στην ανθρώπινη νόηση»⁸². Το δεύτερο παράδειγμα είναι ο άγιος Φρα-

⁸⁰ Θεοδωρακοπούλου I.N., έ.α. σσ. 172-173.

⁸¹ Θεοδωρακοπούλου I.N., έ.α. σ.173.

⁸² Θεοδωρακοπούλου I.N., έ.α. σσ.175-176.

γκίσκος της Ασσίζης, που έζησε κατά τον 13^ο αιώνα. «Όλος του ο έρωσ είναι να ενωθεί με τον Θεό. Η θέση του μέσα στον κόσμο είναι ολότελα άμαχη και ειρηνική. Ακόμα και μέσα στη φύση, αδελφώνεται με όλα τα γύρω του, έστω κι αν αυτά είναι άγρια»⁸³.

Θέλοντας κάποιος να εκφράσει πιο απλά όλα αυτά που αναφέρθηκαν για τη ηθική ελευθερία θα έλεγε ότι η ζωή ηθικά διακατέχεται από ολόκληρη σειρά αντινομιών. Κάθε αντινομία παρουσιάζει δύο σκέλη, δύο όρους, οι οποίοι εναντιώνονται ο ένας στον άλλο και αυτή η εναντίωση τους περιορίζει, παρατηρεί ο Θεοδωρακόπουλος. Δεν μπορεί να αποκοπεί ο ένας όρος και αυτός να κυριαρχήσει. Παραθέτει μερικές από αυτές τις αντινομίες που περιορίζουν η μία την άλλη, όπως την αγάπη απέναντι το μίσος, η ειρήνη απέναντι στον πόλεμο, το καλό απέναντι στο κακό, η πραγματικότητα απέναντι στη φαντασία, η ζωή περιορίζει τον θάνατο και το αντίθετο ο θάνατος τη ζωή, η λογική το πάθος και το αντίθετο. Στο ιστορικό παράδειγμα του πρόωρου θανάτου του Μεγάλου Αλεξάνδρου η τύχη περιόρισε την πορεία της ανθρωπότητας προς την ελευθερία, αφού, αν ζούσε μερικά χρόνια ακόμα ο μακεδόνας βασιλιάς, θα άλλαζε την τύχη του Ελληνισμού και της Ευρώπης⁸⁴. Ασφαλώς αυτή η αντινομία του θανάτου από τύχη (ασθένησε και πέθανε), είναι σύγκρουση, εναντίωση της φύσης, δεν είναι ηθική αντινομία, αποδεικνύει όμως καθαρά τη σύγκρουση πέρα από τη λογική, είναι η σύγκρουση της τύχης προς τον σκοπό, που πάρα πολύ συχνά τον αντιμάχεται σκληρά και γίνεται αντιληπτό από τον καθένα.

⁸³ Θεοδωρακοπούλου Ι.Ν., έ.α. σ. 176.

⁸⁴ Θεοδωρακοπούλου Ι.Ν., έ.α. σσ.183-184.

Σε διαφορετικό πνευματικό χώρο, αλλά πάντοτε στο χώρο της φιλοσοφίας, θα ανατρέξουμε στον Νικολάι Μπερντιάεφ, κεντρική ιδέα της φιλοσοφίας του οποίου είναι η ελευθερία. Ο φιλόσοφος είναι πρώτα από όλα φίλος της ελευθερίας. Αλήθεια και φιλοσοφία ταυτίζονται. Μάλιστα αυτό σημαίνει ότι η ελευθερία αληθεύει και η αλήθεια ελευθερώνει. Και επειδή για τον Μπερντιάεφ *η φιλοσοφία με την αληθινή σημασία του όρου είναι ένας αγώνας*, γράφει ο Μ. Μπέγζος, ο φιλόσοφος είναι ένας αγωνιστής για την ελευθερία και όχι κάποιος που παθητικά αγωνιά για την ελευθερία⁸⁵.

Παρατηρούμε ότι σε σχέση με όσα παρατέθηκαν πιο πάνω από τον Θεοδωρακόπουλο, ο ρώσος διανοούμενος εννοεί την ιδέα της ηθικής ελευθερίας κατά αντίστοιχο τρόπο. Αυτό που πρέπει να σημειωθεί είναι το γεγονός ότι ο Μπερντιάεφ κατορθώνει να προχωρήσει σε νέα, δημιουργική σύνθεση της φιλοσοφίας με την θρησκεία, χαρακτηρίζοντας τον εαυτό του *σκεπόμενο πιστό*. Εντοπίζοντας στην Παλαιά Διαθήκη, στο Βιβλίο της Εξόδου, το απόσπασμα που αναφέρεται στην απελευθέρωση των Ισραηλιτών και την έξοδό τους από την Αίγυπτο, όπου αναφέρεται: «Εγώ είμι Κύριος ο Θεός σου, ὅστις ἐξήγαγόν σε ἐκ γῆς Αἰγύπτου, ἐξ οἴκου δουλείας»⁸⁶, ο φιλόσοφος, μέσα στο αθεϊστικό περιβάλλον που ανατράφηκε και ζούσε, ανακάλυψε τον Θεό των φιλοσόφων, τον Θεό που είναι η αρχή της ελευθερίας!

Η σκέψη και η πίστη, γράφει ο Μ. Μπέγζος, δεν ανταγωνίζονται στον Μπερντιάεφ για τα πρωτεία αλλά

⁸⁵ Μπέγζου Μάριου, έ.α. σσ. 89-90.

⁸⁶ Εξόδ. 20, 2.

για το ποια θα πάει πιο μακριά την ελευθερία, συναγωνίζονται με άλλα λόγια στο «άθλημα» της ελευθερίας. Και συνεχίζει τονίζοντας: «Η θεολογία δεν υπαγορεύει το *πίστευε και μη ερεύνα* αλλά συνιστά επιτακτικά: *γνώσσεσθε τήν ἀλήθειαν καί ἡ ἀλήθεια ἐλευθερώσει ὑμᾶς*»⁸⁷.

Ἐγινε ἤδη λόγος για την «Πρώτη φιλοσοφία» του Αριστοτέλους. Οφείλουμε να αναφερθούμε με συντομία και τη δική του άποψη που διατυπώνεται εκεί για το Υπέρτατο Ὄν, που έχει σχέση κατά κάποιο τρόπο και με το θέμα της κινούμενης ελευθερίας. Ὅπως γράφει λοιπόν ο Θεοδωρακόπουλος απλουστευτικά, κατά τον Αριστοτέλη ο θεός είναι μορφή χωρίς ύλη, καθαρή ενέργεια. Η αιώνια αυτή μορφή είναι ακίνητη αλλά ταυτόχρονα και η αρχή της κίνησης. Αυτή είναι η πρώτη αρχή και ουσία και είναι και μοναδική. Η πιο όμορφη και η πιο καλή. Η πολυαρχία είναι κακή. Ο θεός είναι όλος ενέργεια και τέλειος –είναι νους ενεργός- και η ενέργειά του είναι η θεωρία. Η θεωρία αυτή, συνεχίζει, αναφέρεται στο ανώτατο που υπάρχει δηλαδή στον εαυτό του⁸⁸. Η διδασκαλία περί του θεού ως του πρώτου κινούντος ακινήτου, αποτελεί το τέλος της θεωρίας του Αριστοτέλους περί κινήσεως και η επιστήμη του όντος ως όντος, η οποία εξετάζει τα είδη του όντος, τις αρχές και τα αίτια του όντος, αποτελεί το επιστέγασμα των επιστημών. Στην ανώτατη αυτή επιστήμη ανήκει και ο θεός⁸⁹.

Δεν θα μπορούσαμε να αφήσουμε την αναφορά

⁸⁷ Ιωάν. 8, 2.

⁸⁸ Θεοδωρακοπούλου Ι. Ν.: *Η ακμή της ελληνικής φιλοσοφίας. Ο Αριστοτέλης*. Βλ. Ιστορία του Ελληνικού Έθνους, τ. Γ², σ. 501.

⁸⁹ Θεοδωρακοπούλου Ι. Ν.: *Η ακμή της ελληνικής φιλοσοφίας. Ο Αριστοτέλης*. Έ.α. σ. 498.

στην ελευθερία ως φιλοσοφική ιδέα αν δεν κάναμε λόγο για μια μεγάλη μορφή του πνεύματος, έναν οικουμενικό συγγραφέα με έργο απεριορίστων διαστάσεων: τον Φιόντορ Μιχαήλοβιτς Ντοστογιέφσκι (Fyodor Mikhailovich Dostoyevsky 1821-1881). Ο άνθρωπος αυτός, που πάσχισε για την ανάδειξη του Προσώπου σε όλες του τις διαστάσεις και βίωσε τη στέρψη της πολιτικής του ελευθερίας για τη συμμετοχή του σε προσπάθεια απελευθέρωσης των δούλων, δεν έπαψε σε ολόκληρη τη ζωή του να πιστεύει στην ηθική ελευθερία του ανθρώπου. Μια ελευθερία που διαφέρει από την εξωτερική, την πολιτική ελευθερία. Το πρόβλημα της ελευθερίας είναι για τον Ντοστογιέφσκι ο πυρήνας της φιλοσοφίας του, έγραφε ο Μπερντιάεφ⁹⁰. Ασφαλώς μέσα στις λίγες γραμμές αυτής της αναφοράς δεν είναι δυνατή μια εναργής εικόνα της ποίησης και του διεισδυτικού στοχασμού του μεγάλου συγγραφέα.

Η ελευθερία στον Ντοστογιέφσκι έχει διπλή διάσταση. Ως εκλογή ανάμεσα στο καλό και το κακό συνδέεται από τη μια πλευρά με το κακό, και από την άλλη με τον πόνο που ως συνέπεια του κακού (ηθικού ή φυσικού), αλλά και ως μέσον για τη συνειδητοποίηση της ανθρώπινης προσωπικότητας. Συνδέεται δηλαδή με το αγαθό (το καλό), αφού η προσωπικότητα αυτή διαμορφώνεται με την εκλογή και την πραγμάτωση του αγαθού στη ζωή του ανθρώπου. Το κακό είναι η άρνηση του Θεού, του απόλυτου αγαθού. Ενσάρκωση του κακού είναι ο διάβολος. Ο Ντοστογιέφσκι όμως δεν δέχεται το κακό σαν ιδιαίτερη αρχή, όπως ο Μα-

⁹⁰ Μπερντιάεφ Νικ.: *Το πνεῦμα τοῦ Ντοστογιέφσκυ*. Μτφρ. Νίκου Ματσούκα. Εκδ. Π. Πουρναρά. Θεσσαλονίκη 1972, σ. 67.

νικαϊσμός, στον οποίο γίνεται προσπάθεια με την δυαρχία να εξηγηθεί το κακό στον κόσμο. Συμφωνώντας με τον ιερό Αυγουστίνο στο ζήτημα της ελευθερίας, διακρίνει δύο είδη ελευθερίας, την ελάσσονα και τη μείζονα (*libertas minor* και *libertas major*). Η πρώτη είναι η ελευθερία της εκλογής του καλού και του κακού και συνδέεται με την αμαρτία. Η δεύτερη είναι η τελική ελευθερία η ελευθερία στον Θεό, στην περιοχή του καλού, που σημαίνει την απαλλαγή του ανθρώπου από τα πάθη του, που σημαίνει τη λύτρωση. Τη λύτρωση εκείνη που έφερε ο Χριστός στον κόσμο με τη σταυρική θυσία του και την Ανάστασή του⁹¹.

Θα επανέλθουμε στο σημείο αυτό στον Ζαν Γκιτόν. Στο βιβλίο του που αναφέρθηκε πιο πάνω κάνει λόγο για μια θεμελιακή εμπειρία του από τη γνωριμία με τον γάλλο φιλόσοφο και ιστορικό της φιλοσοφίας Ετιέν Εμίλ Μαρί Μπουτρού (*Étienne Émile Marie Boutroux* 1845-1921), ο οποίος ήταν πολέμιος του υλισμού στην επιστήμη. Γράφει λοιπόν ότι τον Μπουτρού είχαν προσκαλέσει το 1921 λίγο πριν από τον θάνατό του σε μια ομιλία στην *École Normale Supérieure*. Εκεί τον παρακολούθησε ο Γκιτόν να ομιλεί. Ο Μπουτρού, λέγει, ήταν ζωντανό μνημείο σκέψης. Συγγενής εξ αγχιστείας με τον πιο διάσημο μαθηματικό της εποχής του, τον Ανρί Πουανκαρέ (*Henri Poincaré* 1854-1912), αντιπροσώπευε για εκείνον την ιδέα της φιλοσοφίας. Εβδομήντα χρόνια αργότερα ο Ζαν Γκιτόν έβλεπε ακόμα την ψηλή, κυρ-

⁹¹ Τα στοιχεία για τον Ντοστογιέφσκι προέρχονται από τον τόμο *Σπουδή στον Ντοστογιέφσκι*, Εκδόσεις Imago, 1981. Πρόκειται για ένα πολύ ενδιαφέρον αφιέρωμα με σημαντικές συνεργασίες με την ευκαιρία των εκατό χρόνων από τον θάνατό του.

τή φιγούρα του να μπαίνει αργά μέσα στην αίθουσα όπου είχαν συγκεντρωθεί, την επονομαζόμενη Αίθουσα των Πράξεων. Ύστερα η κάπως σβηστή φωνή του υψώθηκε στον αέρα πάνω από τα κεφάλια τους. Άρχισε να τους μιλά για την επιστήμη και, μετά, για τον Θεό. Οι ώρες κύλησαν απαλά και όλοι είχαν τυλιχτεί σε μια μεγάλη σιωπή παρόμοια με τη σιωπή του μεγάλου Όλου μέσα στη λεπτομέρεια των όντων. Τότε, νιώθοντας ίσως πως ο λόγος εκείνος, που υψωνόταν αργά μέσα στο σούρουπο, μπορεί να ήταν η τελευταία φιλοσοφική του πράξη, ο ηλικιωμένος άντρας ανασήκωσε το κεφάλι και τελείωσε με ένα μουρμουρητό: «Τα πάντα είναι ένα, αλλά το ένα είναι μέσα στο άλλο, όπως τα τρία πρόσωπα»!⁹²

⁹² Γκιτόν Ζ.-Μπογκνάνοφ Γ.- Μπογκνάνοφ Ι., Θεός και επιστήμη. Εκδόσεις Ασάρτη, Αθήνα 1999, σ. 139-140.

ΤΟ ΓΙΑΤΙ ΤΗΣ ΥΠΑΡΞΕΩΣ

Στο σημείο αυτό υψώνεται απέναντί μας σε εμάς τους Τέκτονες το σοβαρότερο και δραματικότερο, αισθάνομαι, ερώτημα, το οποίο παραμένει τραγικά αναπάντητο. Είναι το γιατί της υπάρξεως, σε εποχές κατά τις οποίες θεωρητικά πολλές έχουν δοθεί απαντήσεις.

Ζούμε σε μια εποχή από τις κρίσιμότερες της ιστορίας του ανθρώπου. Η πρόοδος σε όλους τους τομείς της επιστήμης, η εφαρμογή των πορισμάτων στη τεχνική, δημιούργησαν νέα πλαίσια στις σχέσεις μεταξύ των ανθρώπων, στις σχέσεις μεταξύ των ανθρωπίνων ομάδων, στην αντιμετώπιση των βιοτικών αναγκών του ανθρώπου, στον τρόπο λύσης πολλών προβλημάτων της ύπαρξής του και του φυσικού περιβάλλοντος, προβλημάτων βασικής σημασίας, τα οποία όχι πολλές δεκαετίες πριν φαίνονταν ανυπέρβλητα. Παράλληλως δημιουργήθηκε και νέα κατάσταση ψυχικού προβληματισμού στον άνθρωπο, μεταφυσικής αγωγίας, η οποία σε πρώτη ματιά θα μπορούσε κάποιος να υποστηρίξει ότι δεν συμβαδίζει με την εξέλιξη της επιστήμης και της τεχνολογίας σε κάθε επίπεδο.

Ποια λοιπόν είναι η θέση του Τεκτονισμού στο κε-

φάλαιο αυτό με την ανυπολόγιστη ηθική και μεταφυσική σημασία;

Ευρισκόμενοι σήμερα στον ανώτατο βαθμό της ιεραρχίας του Τεκτονισμού έχουμε συνειδητοποιήσει ότι η θέση την οποία έχει πάρει απέναντι στα ερωτήματα που αγωνιωδώς διατυπώνονται στην εποχή μας είναι και υπολογίσιμη αλλά και μπορεί να στηρίξει και στο μέλλον, ίσως και στο διηνεκές, τον άνθρωπο.

Όπως με πολλούς τρόπους ήδη εκτέθηκε στις σελίδες που προηγήθηκαν, δέχεται ο Τεκτονισμός τη ουσία του Αιωνίου, του Υπερβατικού. Καλλιεργεί με τρόπο δοκιμασμένο σύστημα ψυχικής ηρεμίας την υψηλόφρονα έκσταση απέναντι στο Αιώνιο, το Υπερβατικό, το Θείο. Μας βοηθεί να το αισθανόμαστε ως μυστήριο βαθύ και στον αιώνα τον άπαντα ανεξερεύνητο, το μυστήριο της υπάρξεώς μας και της Αιτίας του Σύμπαντος. Όλα αυτά ανακεφαλαιώνονται στην πίστη μας στον Θεό, στην πνευματικότητα ως βασικού στοιχείου της ιδιοσυστασίας μας.

«Πνεῦμα ὁ Θεός, καὶ τοὺς προσκυνούντας αὐτὸν ἐν πνεύματι καὶ ἀληθείᾳ δεῖ προσκυνεῖν», μας προτρέπει ο Ευαγγελιστής Ιωάννης, Αυτό σημαίνει, ότι ο Θεός είναι πνεύμα και γι' αυτό η λατρεία και προσκύνηση ὅσων πιστεύουν σε Αυτόν μπορεί να γίνεται οπουδήποτε αλλά οφείλουμε να είναι πνευματική, εσωτερική. Η αληθινή γνώση της πνευματικής ουσίας του Τριαδικού Θεού καθορίζει την μορφή και τα μέσα με τα οποία εκδηλώνουμε την λατρεία μας. Ως άνθρωποι διαθέτουμε υλικό σώμα αλλά και την ψυχή, που ενεφύσπησε ο Θεός κατά την δημιουργία των πρώτων ανθρώπων και μας συνδέει με Αυτόν.

Το διατυπώσαμε και πάλι στις σελίδες αυτές. Ο Τε-

κτονισμός δεν είναι θρησκεία. Στηρίζει όμως σταθερά την θρησκευτικότητα, την πίστη, ως απαραίτητο και ουσιαστικό υπαρξιακό συστατικό του ανθρωπίνου προσώπου. Η συναίσθηση της υπάρξεως Υπερβατικού και Υπερουσίου είναι απόλυτη ανάγκη της ψυχής. Η ταχύτητα με την οποία αντιμετωπίζονται από πολλούς τα σημερινά συμβαίνοντα στον κόσμο σε κάθε πτυχή της καθημερινότητας μπορεί να παρωθούν κάποιους σε εύκολες λύσεις, που σπρώχνουν τη μεταφυσική σκέψη στα αζήτητα, εφ' όσον δεν πρόκειται για κάτι απτό, που μπορεί να εξαργυρωθεί με τα σημερινά νομίσματα. Αλλά όλοι γνωρίζουμε πολύ καλά ότι οι αξίες γίνονται, εξελίσσονται πλέον και αυτές, σε άυλες και διαρκώς και συχνότερα σε «άφαντες». Το βιώνουμε αυτό καθημερινώς.

Ο σημαντικός άγγλος χημικός και φιλόσοφος του 18^{ου} αιώνα Ιωσήφ Πρίστλεϋ (Joseph Priestley 1733-1804) έλεγε, ότι πολλοί είναι εκείνοι που ενοχλούνται και μόνον στο άκουσμα της λέξης *θρησκεία*. Αλλά δεν μου προξενεί εντύπωση αν διαπιστώσω ως ποιο σημείο έχει φθάσει η εκμετάλλευση, με πόση τέχνη οι ενδιαφερόμενοι επωφελήθηκαν της άγνοιας και της ευπιστίας του κόσμου για το ζήτημα αυτό, ώστε να διαδώσουν τα πλέον χονδροειδή ψεύδη ως βέβαιες αλήθειες. Αυτά κατά τον 18^ο αιώνα. Που να ζούσε και να σκεπτόταν με τον ίδιο τρόπο στους καιρούς μας!

Αυτό που έχει ιδιαίτερη αξία, διαχρονικά είναι οι ανθρώπινες σχέσεις. Πάντοτε, αλλά ιδιαίτερα σήμερα, έχει μεγαλύτερη σημασία ο ευαγγελικός λόγος: «Πάντα οὖν ὅσα θέλητε ἵνα ποιῶσιν ὑμῖν οἱ ἄνθρωποι»

ποι, οὕτω καί ὑμεῖς ποιῆτε αὐτοῖς. Οὗτος γάρ ἐστι ὁ νόμος καί οἱ προφῆται»⁹³.

Μερικοί που είναι πιο κοντά στις θετικές επιστήμες θα αναζητούν στις χημικές αναλύσεις, στις εξισώσεις και στα προηγμένα τεχνικά μέσα μίαν αντίδραση, μια ταυτότητα, ένα σήμα που να τους δίνει την ξεκάθαρη, τη λογική απόδειξη που ζητούν.

Εκείνοι που στέκονται πιο κοντά στο χώρο όπου κυριαρχεί η αγαπτική σχέση Θεού και Ανθρώπου, στο χώρο όπου η ύπαρξη του Θεού αναζητείται και βρίσκεται χωρίς προϋποθέσεις και συμπεράσματα, βιώνουν με την πίστη τη γνώση του Δημιουργού και της αγάπης του για τον Άνθρωπο. Αυτή την αγάπη που είχε με πέντε λέξεις ο Καζαντζάκης: «Αδελφή μίλησέ μας για τον Θεό. Κι η μυγδαλιά άνθισε».

Είναι η αγάπη, η μεγαλύτερη αρετή, που θεμελίωσε ο Ιησούς και αποδέχεται ως ένα από τα κύρια στοιχεία της ηθικής του στερεώσεως ο Τεκτονισμός. Το ιδανικό τούτο, το ωραιότερο και το πλουσιότερο, το οποίο έχει τη δύναμη να μας στηρίξει στον αγώνα της υπαρξιακής να ζήτησης. Ιδανικό το οποίο και σε αυτόν τον κορυφαίο Τεκτονικό βαθμό αισθανόμαστε να πλημυρίζει την ψυχή μας.

⁹³ Ματθ. 7, 12. Λουκ. 6, 31).

Το βιβλίο
«ΑΧΑΡΝΩΝ 19 και ΣΟΥΡΜΕΛΗ»
του Σπυρίδωνα Θ. Καμαλάκη
ετυπώθη και εξεδώθη φροντίδι
του ΥΠΑΤΟΥ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΥ
ΤΟΥ 33^ο ΔΙΑ ΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ
με χορηγία της
«ΤΕΚΤΟΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΙΣ ΕΛΛΑΔΟΣ»
το έτος 2014

